

II. REALITĂȚI ETNO-DEMOGRAFICE ȘI CULTURALE LA EST DE CARPAȚI ÎN SECOLELE V-XI D.HR.

Cercetările arheologice întreprinse pe teritoriul de la est de Carpați în ultimele patru decenii, mai ales, au dus la descoperirea unor numeroase și deosebit de importante vestigii arheologice, pe baza cărora a putut fi mai bine înțeleasă întreaga dezvoltare a societății locale din această parte a țării, într-o perioadă istorică îndelungată, complexă și, până nu demult, încă puțin cunoscută¹.

Prin săpături arheologice de mai mare amploare sau sondaje, dar mai ales ca urmare a unor cercetări de suprafață, judicios orientate, care au investigat practic toate județele din această parte a țării și aproape toate formele ei de relief, s-a putut aduna o zestre de informații de o mare valoare științifică, pe temeiul căreia, în stadiul actual al cercetărilor, este posibilă o mai amplă încercare de a sintetiza și preciza etapele principale din evoluția societății omenești de la est de Carpați, dinamica așezărilor și necropolelor, descoperirile monetare, diferite aspecte de cultură materială apărute și consolidate de-a lungul secolelor, în sfârșit, elementele și influențele romano-bizantine și bizantine, sau elementele cul-turale vehiculate în aceste zone de unele populații, care au pătruns vremelnice aici.

Din capul locului, este necesar să arătăm că cercetările de suprafață, sondaje sau săpături de mai mare amploare, care fără îndoială vor continua și în anii viitori, vor adăuga, desigur, noi date, în multe cazuri necesare pentru elucidarea unor aspecte insuficient cunoscute, dar în general, nu vor schimba radical concluziile ce se pot desprinde, încă de pe acum, pornind de la sursele de informații pe care cercetarea arheologică din Moldova le are astăzi la îndemână.

Asemenea concluzii se întemeiază pe rezultatele obținute prin cercetarea a 516 localități din Moldova, cercetări efectuate atât de specialiștii Institutului de Arheologie din Iași, cât și de muzeograful din toate muzeele județene, municipale sau orășenești existente în această parte a țării. Pe lângă cercetările menționate se adaugă investigațiile de teren ale unor pasionați profesori, învățători și oameni de diverse profesii din diferite localități, care au publicat o însemnată parte a rezultatelor obținute sau au binevoit să ne pună la dispoziție informații despre descoperirile respective.

Cele circa 1020 de așezări, necropole sau piese izolate monetare și tezaure înregistrate în prezenta lucrare provin din 776 de puncte cercetate, dar trebuie să arătăm că încă aproape 200 locuri cuprinzând vestigii din perioada secolelor V-XI d.Hr. mai sunt semnalate, fără să fi fost însă riguros verificate pe teren. Ele nu au fost incluse în *corpus*-ul de față, dar în viitor vor trebui verificate din punct de vedere geografic, clasificate și încadrate cronologic și cultural, sporindu-se astfel numărul celor deja precis determinate.

Gruparea pe etape cronologice a descoperirilor cunoscute, rezultată din analiza atentă a trăsăturilor care le caracterizează pe fiecare în parte, credem că poate oferi o imagine de ansamblu mai clară a istoriei regiunilor est-carpatice din perioada secolelor V-XI d.Hr., fiind, fără îndoială, mai ușor astfel de urmărit atât evoluția așezărilor și

---

¹ D. Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI .n.*, Iași, 1978; idem, *Creștinismul la est de Carpați de la origini până în secolul al XIV-lea*, Iași, 1991.

necropolelor în spațiul geografic studiat, cât și transformările multiple, de ordin cultural și social-economic, pe care societatea omenească din această zonă a țării le înregistrează în condiții politice extrem de diverse și nu întotdeauna ușor de determinat de la o etapă la alta.

Pe de altă parte, înregistrarea descoperirilor de monede bizantine, izolate sau grupate în tezaure, aduce și ea unele precizări în plus, explicând nu numai raporturile economice, politice și culturale cu civilizația bizantină, ci și natura, durata și consecințele relațiilor dintre autohtonii de la est de Carpați și migratorii pătrunși aici, putându-se evidenția totodată și perioadele de relativă liniște politică sau, dimpotrivă, de tulburări cauzate de diferitele pătrunderi de populație alogenă în aceste regiuni.

Criteriile folosite în analiza determinărilor cronologice și a încadrărilor culturale ale vestigiilor, scoase la iveală prin cercetările întreprinse până în prezent, sunt cele deja cunoscute și aplicate în arheologie, deși o anumită prudență trebuie avută în vedere totuși, în ceea ce privește exactitatea acestor determinări, mai ales pentru cazurile în care numărul vestigiilor dintr-un obiectiv este încă mic și trăsăturile lor insuficient de bine conturate.

Luând în considerare elementele esențiale care caracterizează întreaga evoluție a societății de la est de Carpați, în a doua jumătate a mileniului I d.Hr., au fost precizate cronologic șase etape, a căror limite oscilează în jurul jumătăților de secol. Aceste limite au fost fixate astfel tocmai pentru a facilita încadrarea descoperirilor într-o scară cronologică mai mobilă, îndeosebi pentru vestigiile provenite din cercetări de suprafață, care nu au putut beneficia de observații stratigrafice riguroase.

Prima etapă cercetată în prezenta lucrare a fost limitată cronologic în secolele V-VI d.Hr., corespunzând epocii de după prăbușirea confederației hunice și a dominației sale asupra vechii Dacii (cca. 450 d.Hr.) și până la mijlocul secolului al VI-lea (cca. 550 d.Hr.), vreme când, conform izvoarelor scrise și a descoperirilor arheologice în regiunile extracarpatice ale României, încep să se stabilească temporar slavii, aflați deja în migrație pe drumul lor către Imperiul Bizantin.

Din această perioadă, la est de Carpați, sunt cunoscute până în prezent 144 de descoperiri, provenind din 126 de localități.

Din punct de vedere al repartiției geografice, se constată că cele mai multe descoperiri din această vreme se grupează în zonele estice ale Podișului Sucevei, Neamțului și ale Podișului Central Moldovenesc (80 de descoperiri), precum și în jumătatea nord estică și de sud-est a Moldovei, sau a zonelor de stepă colinară din sud-estul ei (circa 50 de descoperiri). În zonele montane și submontane sunt cunoscute doar 14 obiective. În acest din urmă caz, numărul redus al vestigiilor din secolele V-VI d.Hr. s-ar putea să fie consecința faptului că, cercetările în zonele montane și submontane cu relieful accidentat în cea mai mare parte și, în ansamblul lor împădurite, limitează mult posibilitățile de depistare a urmelor arheologice.

De asemenea, densitatea mai mare a acestor obiective în anumite forme de relief a fost desigur și rezultatul unor mai stăruitoare și îndelungate cercetări de teren, fapt de altfel de luat în considerare și în cazul descoperirilor aparținând altor etape².

---

² N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova de la Paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970; Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol.I, Iași, 1984, vol.II, Iași, 1985.

Din cele 144 de descoperiri aparținând perioadei cuprinse între secolul al V-lea și mijlocul secolului al VI-lea, 133 reprezintă vestigii ale unor așezări, cinci sunt morminte izolate (eventual făcând parte din necropole), iar alte șase constituie descoperiri monetare bizantine, de aur sau de bronz.

În ceea ce privește așezările, în 15 dintre ele s-au întreprins săpături de mai mare amploare sau mici sondaje de informare (Costișa-Mănoaia³, Davideni-Neamț⁴, Bacău-Curtea Domnească⁵, Botoșana⁶ și Todirești⁷ Suceava, Nicolina-Iași⁸, Hănești⁹ și Nichiteni¹⁰-Botoșani, Cârniceni Iași¹¹, Drăgești¹², Fălciu¹³ și Gura Idrici¹⁴-Vaslui, Corlăteni¹⁵-Botoșani, Mândrești¹⁶-Vrancea și Ștefan cel Mare¹⁷-Bacău).

Pe baza săpăturilor arheologice întreprinse în obiective din această vreme, îndeosebi la Costișa-Mănoaia și Botoșana, s-a putut formula pentru prima oară conceptul de cultură denumit, după primele și cele mai importante descoperiri, de tip *Costișa-Botoșana*¹⁸. Acest aspect de cultură materială a fost apoi confirmat și mai bine cunoscut prin săpăturile întreprinse și în alte obiective (Davideni, Bacău, Nicolina-Iași etc.), precum și prin descoperirea unor numeroase alte obiective din perioada secolelor V-VI d.Hr. din regiunile dintre Prut și Nistru, cultura specifică acestei vremi fiind denumită mai corect de tip *Costișa-Botoșana-Hansca*¹⁹.

³ D. Gh. Teodor, V. Căpitanu, I. Mitrea, în *Carpica*, I, 1968, p. 233-242.

⁴ I. Mitrea, în *Mem.Antiq.*, II, 1972, p. 345-366; idem, în *S.C.I.V.*, 24, 1973, 4, p. 664-665; idem, în *Mem.Antiq.*, VI-VII (1974-1976), 1981, p. 65-92 și figurile; idem, în *Mem.Antiq.*, XVIII, 1992, p. 203-232; idem, în *Mem.Antiq.*, XIX, 1994, p. 279-331.

⁵ I. Mitrea, Al. Artimon, în *Carpica*, IV, 1971, p. 225, 233-251, fig. 11-12; 13/1, 3-6; 14-20; I. Mitrea, în *Carpica*, XII, 1980, p. 61-66, 75-81, 93; 102-104, 116-120, 129-130, pl. IV; VIII; XXI/5, 9; XXIII/5-6; XXIV/4-5; XXV/5-6; XXVI/2, 4-6; XXVIII/1-4, 6; XLII/4; XLIII/4.

⁶ D. Gh. Teodor, *Civilizația romanică la est de Carpați în secolele V-VII d.Hr. Așezarea de la Botoșana-Suceava*, București, 1984.

⁷ M. Andronic, în *Mem.Antiq.*, XX, (sub tipar).

⁸ I. Ioniță, în *Palast und Hute*, Mainz, 1982, p. 567-586; idem, în *Arh.Mold.*, X, 1985, p. 30-48.

⁹ Em. Zaharia, N. Zaharia, O. L. Șovan, în *Arh.Mold.*, XVI, 1993, p. 151-188.

¹⁰ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 254, pl. CXXXIII/23.

¹¹ C. Iconomu, în *Arh.Mold.*, XIV, 1991, p. 109-115.

¹² D. Gh. Teodor, G. Coman, R. Alaiba, în *Materiale și cercetări arheologice. A XIII-a sesiune anuală de rapoarte arheologice*, Oradea, 1979, p. 285-288; idem, în *Materiale și cercetări arheologice. A XIV-a sesiune anuală de rapoarte arheologice*, Tulcea, 1980, p. 462-467.

¹³ G. Coman, *R.A.V.*, 1980, p. 136, fig. 145/3.

¹⁴ G. Coman, R. Alaiba, în *Materiale și cercetări arheologice. A XIV-a sesiune anuală de rapoarte arheologice*, Tulcea, 1980, p. 450-454, G. Coman, în *R.A.V.*, 1980, p. 224.

¹⁵ D. Tudor și colab., în *S.C.I.V.*, 4, 1953, 1-2, p. 390, 402.

¹⁶ Săpături V. Bobi, Focșani (inedite).

¹⁷ Al. Artimon, C. Eminovici, în *Carpica*, X, 1978, p. 271-274, fig. 6/4-10; I. Mitrea, în *Carpica*, XII, 1980, p. 135-136, pl. XXII/6; XXIII/1-2, 4; XXIV/6; XXV/1, 3; XXVII/12; XLVI/1; I. Mitrea, C. Eminovici, V. Momanu, în *Carpica*, XVIII-XIX (1986-1987), p. 215-250.

¹⁸ D. Gh. Teodor, în *Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, vol. II, Praga, 1971, p. 1117-1119; idem, în *Studia Antiqua et Archaeologica*, I, 1983, p. 215-227.

¹⁹ D. Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V-XI d.Hr.*, Iași, 1981, p. 21; idem, *Tezele referatelor conferinței Universității de Stat din Chișinău (14-21 ianuarie, 1991)*, Chișinău, 1991, p. 60; I. Mitrea, în *Carpica*, XXIII, 1992, p. 212-213.

Săpăturile arheologice au investigat aşezări situate în diferite zone ale Moldovei, ca de exemplu în cele montane și submontane (Costișa, Botoșana, Todirești, Davideni, Ștefan cel Mare), în regiunile de podișuri înalte (Bacău, Drăgești, Iași-Nicolina, Gura Idricii) sau de câmpie (Cârnicești, Hănești, Nichiteni, Corlăteni, Fălciu, Mândrești), astfel că tipul de aşezare, locuință și cuptor din diferite forme de relief este, în linii generale, destul de bine cunoscut.

Prin intermediul acestor cercetări s-a putut stabili că, în general, aşezările se compun din circa 40-50 de locuințe, dispuse în unele cazuri de-a lungul unor ulițe în șiruri, grupate de obicei în "cuiburi", alcătuite probabil pe criterii social-economice și familiale și formând așa numitele *cete de neam*. Locuințele, fără excepție, sunt construite sub formă de bordeie, mai mult sau mai puțin adâncite, toate fiind prevăzute cu sobe clădite din piatră sau cu cuptoare construite din lut, uneori cotlonite în peretele natural al locuinței²⁰.

Inventarul se compune din ceramică, unelte și obiecte de podoabă și vestimentare, mai rar arme și piese de harnașament. În marea ei majoritate ceramica este lucrată la roată. Categoria lucrată la roată (și mai rar cu mâna) prezintă tipuri diferite de borcane, străchini, castroane, vase de provizii, căni și tipsii, toate păstrând în forme, tehnica de lucru și ornamente, elemente mai vechi dacice sau romane târzii, multe din ele având originea în bogata gamă a olăriei din cultura *Sântana de Mureș*, îndeosebi din faza ei târzie²¹. Se remarcă mai ales folosirea cu precădere a ceramicii din pastă zgrunțuroasă, cu micro-prundișuri în pastă, de culoare brun-cenușie sau roșie. Ceramica lucrată din pastă fină, deși există în proporție mult mai mică, nu lipsește din nici o aşezare. Olăria lucrată cu mâna are o pondere mult mai mare în această vreme, în comparație cu epoca precedentă, la producerea ei folosindu-se de regulă pasta în compoziție cu microprundișuri și cioburi pisate²². Analiza atentă a acestei categorii ceramice evidențiază constatarea că formele, tehnica de lucru și ornamentele sunt de tradiție mai veche dacică și că nu pot fi în nici un caz apropiate de elementele caracteristice ceramicii slave, de altfel *total* absentă în această vreme, nu numai în Moldova, ci și în restul teritoriului României.

Uneltele caracteristice acestei vremi sunt numeroase și destul de variate. Un loc aparte îl ocupă cele destinate agriculturii, din această categorie remarcându-se, în primul rând, brăzdarele de mici dimensiuni, precum și secerile și coasele, toate de evidentă origine romană²³. Numeroase cuțite, dălți, pile, drnuri și cârlige din fier, precum și fusaiole din lut, împungătoare din os, pietre de ascuțit, tipare pentru turnat bijuterii, creuzete etc., completează acest inventar casnic și meșteșugăresc²⁴.

---

²⁰ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 14-18; idem, *op. cit.*, 1984, p. 45-48; I. Mitrea, în *Carpica*, XII, 1980, p. 69-71.

²¹ D. Gh. Teodor, V. Căpitanu, I. Mitrea, *op. cit.*, p. 233-247; I. Ioniță, în *Crisia*, II, 1972, p. 194-197; V. Palade, în *Hierasus. Anuar '79*, 1981, p. 37-49; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, București, 1984, p. 64-66.

²² D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 24-25; idem, *op. cit.*, București, 1984, p. 52-53; I. Mitrea, în *Carpica*, XII, 1980, p. 79-81.

²³ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 20-21; idem, *op. cit.*, Iași, 1981, p. 27; C. M. Tătulea, în *Oltenia - Studii și Comunicări*, 4, 1982, p. 47-83; G. Coman, în *Ialomița. Materiale de istorie agrară, Slobozia*, 1983, p. 53-64.

²⁴ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 20-21; idem, *op. cit.*, Iași, 1981, p. 31.

Obiectele de podoabă și vestimentare sunt, până în prezent, destul de rare. S-au descoperit doar câteva mărgelile din pastă de sticlă, cercei, paftale și aplice din bronz, câteva fibule din bronz, cu placa semicirculară sau triunghiulară, fibule de tip romano-bizantin, brățări cu capetele îngroșate etc.²⁵

În ceea ce privește necropolele, datele pe care le deținem în prezent sunt încă insuficiente pentru a putea preciza în ansamblul lor, ritul și ritualul practicat, fie de populația daco-romană, fie de migratorii care au pătruns și sălășluit o vreme în această parte a țării.

După puținele morminte aparținând în mod cert acestei vremi, ca cele de la Nichiteni²⁶ și Hănești²⁷-Botoșani, Valea Lupului-Iași²⁸, Moldoveni²⁹ și Horia-Roman³⁰, Neamț etc. se poate doar menționa că înhumația începuse să fie predominantă, evidențiind după orientarea defuncțiilor și raritatea sau lipsa inventarului - un netăgăduit caracter creștin.

Unele obiecte din inventarul acestor morminte, cum sunt fibulele romano-bizantine, cercei, catarama, brățări etc., le asigură încadrarea cronologică și, într-o apreciazabilă măsură, apartenența lor etno-culturală. În felul acesta, asemenea descoperiri funerare, pot fi raportate cronologic și cultural aspectului de civilizație de tip *Costișa-Botoșana-Hansca*.

În ansamblul său, conținutul culturii materiale de tip *Costișa-Botoșana-Hansca* vădește, incontestabil, un caracter romanice târziu întru-totul asemănător, nu numai celui atestat în zonele pruto-nistrene, ci și de tip *Cireșanu-Ipotești*³¹, caracteristic zonelor dintre Carpații sudici și Dunăre, sau a aceluia de tip *Bratei-Biharea-Țaga*³², din Transilvania și Crișana, împreună cu care alcătuiesc o unitate culturală evidentă.

Obiectivele aparținând culturii de tip *Costișa-Botoșana-Hansca* reprezintă neîndoiește o dovadă importantă despre stăruința populației romanice în zonele respective, într-o perioadă istorică de relativă liniște politică, instaurată în aceste regiuni ale României după prăbușirea dominației hunice și care a durat, fără modificări importante, aproape un veac, ceea ce a permis refacerea unității civilizației pe întreg teritoriul vechii Dacii³³.

O deosebită însemnătate o prezintă etapa cronologică următoare, limitată între mijlocul secolului al VI-lea și prima jumătate a secolului al VII-lea d.Hr.

Cercetările arheologice întreprinse până în prezent în Moldova relativ la această epocă au investigat un număr de 184 de localități, depistându-se pe teritoriul lor 211 de obiective. Dintre acestea, 157 reprezintă așezări, 7 - necropole sau morminte izolate, 47 - descoperiri de monede bizantine (izolate) și trei tezaure monetare bizantine.

---

²⁵ Idem, 1981, p. 30-37; idem, în *Arh.Mold.*, XII, 1988, p. 197-224.

²⁶ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 254, pl. CXXXVII/23.

²⁷ Em. Zaharia, N. Zaharia, L. O. Șovan, *Arh.Mold.*, XVI, 1993, p. 155-188.

²⁸ M. Petrescu-Dîmbovița și colab., în *S.C.I.V.*, 4, 1954, 1-2, p. 250-251, fig. 11/1-4.

²⁹ I. Mitrea, în *S.C.I.V.*, 24, 1973, 4, p. 663-665.

³⁰ Vl. Dumitrescu, în *R.I.R.*, IV, 1934, p. 76-81.

³¹ Gh.Diaconu, în *S.C.I.V.*, 29, 1978, 4, p. 521-526; V.Teodorescu, în *Anuarul Muzeului de istorie și arheologie, Prahova*, 1, 1984, p. 51-100.

³² I. Nestor, în *R.R.H.*, 3, 1964, p. 399-401; Eug. Zaharia, în *Dacia, N.S.*, XV, 1971, p. 269-283; S. Dumitrașcu, în *Ziridava*, X, 1978, p. 81-101; D. Protase, în *A.I.I.A.-Cluj Napoca*, XXVIII, 1987-1988, p. 443-449.

Repartiția geografică a acestor descoperiri se prezintă în general, astfel: în regiunile de câmpie sau de stepă colinară au fost depistate circa 55 de obiective, în regiunile Podișului Central Moldovenesc și a Podișului Sucevei și Neamțului sunt cunoscute 118 obiective, iar în zonele montane și submontane numai 38 obiective. Și în aceste cazuri, repartiția descoperirilor este posibil să se datoreze intensității diferite cu care au fost întreprinse cercetările, precum și caracteristicilor pe care le prezintă anumite zone, îndeosebi cele montane și submontane cu relieful accidentat și acoperite în mare parte cu păduri.

Dintre obiectivele aparținând celei de a doua jumătăți a secolului al VI-lea și primei jumătăți a secolului al VII-lea, un număr de 37 de așezări și cimitire au fost cercetate prin intermediul unor sondaje de informare sau săpături arheologice de mai mare amploare, remarcându-se prin rezultatele obținute cercetările întreprinse la Suceava-Șipot³⁴, Botoșana³⁵, Rușii Mănăstioarei³⁶ și Budeni-Suceava³⁷, Cucorăni-Botoșani³⁸, Davideni³⁹, Izvoare Bahna⁴⁰, Târpești⁴¹, Secuieni⁴² și Săbăoani-Neamț⁴³, Iași-Crucea lui Ferentz⁴⁴, Borosești-Iași⁴⁵, Dodești⁴⁶, Rateșul Cuzei⁴⁷ și Fedești-Vaslui⁴⁸, Bacău-Curtea Domnească⁴⁹, Ștefan cel Mare⁵⁰-Bacău, Oreavu⁵¹, Coroteni⁵², Palanca⁵³ și Căndești⁵⁴-Vrancea.

³³ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 131; idem, *op. cit.*, Iași, 1981, p. 13; L. Bârză, *Continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii*, București, 1979, p. 73-74.

³⁴ M. D. Matei, în *S.C.I.V.*, 5, 1954, 1-2, p. 299-300; idem, în *S.C.I.V.*, 10, 1959, 2, p. 409-429; idem, în *Dacia, N.S.*, IV, 1960, p. 375-394; idem, în *Sloveska Archeologia*, X, 1962, 1, p. 159-169; D. Gh. Teodor, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 741-745; idem, în *Materiale*, IX, 1970, p. 375-377, 379-382.

³⁵ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, București, 1984.

³⁶ M. Ignat, în *Studii și Materiale - Suceava*, III, 1973, p. 250-254.

³⁷ S. Teodor, în *Suceava - Anuarul Muzeului Județean*, V, 1978, p. 246-147, fig. 8-9, 11.

³⁸ Idem, în *Arh.Mold.*, VIII, 1975, p. 150-151, fig. 18, 20, 59-62.

³⁹ I. Mitrea, în *Mem.Antiq.*, II, 1972, p. 345-366; idem, în *S.C.I.V.*, 24, 1973, 4, p. 664-665; idem, în *Mem.Antiq.*, VI-VII (1974-1976), 1981, p. 65-92 și figuri; idem, în *Mem.Antiq.*, XVIII, 1992, p. 203-232; idem, în *Mem.Antiq.*, XIX, 1994, p. 279-331.

⁴⁰ Idem, în *Carpica*, X, 1978, p. 206-211, 215-218, fig. 1-2, 5-10; idem, în *Carpica*, XII, 1980, p. 61-62, 64-65, 69-71, 75-82, 90-95, 133, pl. VI; XVII, XVIII; XXIV/3; XXV/4; XLIII/2, XLIV/4-5,8,12; XLVI/4; XLVII/9, 11, 14-18; XLVIII/12, 20, 22-23.

⁴¹ S. Marinescu-Bîlcu, *Târpești: From Prehistory to History in Eastern Romania*, în *BAR*, 108, Oxford, 1981, p. 112-113.

⁴² V. Ursachi, în *Carpica*, I, 1968, p. 184-185, fig. 59/1-2.

⁴³ D. Gh. Teodor, în *S.C.I.V.*, 21, 1970, 1, p. 111, nota 63; I. Mitrea, în *Carpica*, XII, 1980, p. 106, pl. XLII/7.

⁴⁴ D. Gh. Teodor, în *C.I.*, II, Iași, 1971, p. 118-129.

⁴⁵ Săpături M. Babeș, 1970-1976 (inedite).

⁴⁶ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 20-48.

⁴⁷ Săpături I. Bauman și C. Buzdugan, 1977-1978 (inedite).

⁴⁸ G. Coman, în *R.A.V.*, 1980, p. 234, fig. 148/1; 158/10; 164/1.

⁴⁹ I. Mitrea, Al. Artimon, în *Carpica*, IV, 1971, p. 225-252; I. Mitrea, în *S.C.I.V.*, 24, 1973, 4, p. 663-666; idem, în *Carpica*, XII, 1980, p. 61-62, 64-68, 70, 75-82, 92-93, 104, pl. IV; VIII, XXII/1-4, 7; XXIII/5-6; XXIV/2, 4-5; XXV/5-6; XXVI/2, 4-6; XXVIII; XXIX/1-4, 6; XLII/4; XLIII/4.

Pe baza săpăturilor arheologice efectuate, ca și a descoperirilor izolate provenite din cercetările de suprafață, a fost posibilă definirea exactă și în ansamblu a culturii materiale și vieții spirituale autohtone din această perioadă, în regiunile de la est de Carpați, precum și precizarea elementelor și influențelor bizantine manifestate aici, ca și caracteristicile culturii materiale aparținând slavilor, a căror pătrundere efectivă a avut loc către mijlocul secolului al VI-lea, dar mai ales în a doua jumătate a acestui veac⁵⁵.

Săpăturile arheologice efectuate până în prezent au stabilit că așezările din această vreme sunt alcătuite din circa 40-60 de locuințe, dispuse în șiruri de-a lungul unor platforme de teren sau pante line, însoțite, din apropierea surselor de apă și că, în cadrul acestor șiruri, între care se formează adevărate ulițe, locuințele se grupează câte trei-patru, sau chiar câte cinci sau șase, grupuri probabil alcătuite pe criterii familiale, ca și în etapa precedentă, constituind *cete de neam*. Locuințele sunt de regulă adâncite în pământ, având forme rectangulare, în unul din colțuri fiind prevăzute cu cuptoare construite din pietre sau din lut, uneori scobite în peretele natural al locuinței. În unele cazuri locuințele sunt prevăzute cu două asemenea cuptoare. Gropile de pari de la colțuri și de la mijlocul laturilor, ca și alte detalii, oferă posibilitatea reconstituirii, cu destulă exactitate, a unor astfel de case. Pe lângă locuințe adâncite în pământ se întâlnesc, mult mai rar însă, și locuințe de suprafață, amenajate simplu, sub formă de colibe, folosite probabil numai în anotimpurile mai calde (Suceava-Șipot, Dodești).

Este important de reținut că tipul de locuință și cuptor este absolut identic cu acela atestat în etapele anterioare de timp, neobservându-se în nici un caz schimbări în sistemul lor de construcție, formă etc.

Ca urmare a săpăturilor arheologice, ca și prin intermediul cercetărilor de suprafață întreprinse au fost descoperite numeroase resturi ceramice, unelte și obiecte de podoabă și vestimentare, pe baza cărora a putut fi relativ bine precizat conținutul culturii materiale din vremea respectivă.

În analiza de ansamblu a conținutului culturii materiale din perioada secolelor VI-VII d.Hr. o importanță aparte o prezintă ceramica. În această epocă olăria începe să fie în proporție din ce în ce mai mare lucrată cu mâna, la aceasta contribuind o serie de cauze atât de ordin economic cât și politic. În cadrul categoriei ceramice lucrate cu mâna se întâlnesc vase de tip borcan, de dimensiuni variate, cu buza răsfrântă, umerii rotunjiți și fundul îngust și îngroșat, castroane, cănițe, precum și tipsii. Uneori vasele sunt ornamentate pe buze cu alveole sau creștături, mai rar

---

⁵⁰ Al. Artimon, C. Eminovici, în *Carpica*, X, 1978, p. 271-274, fig. 6/4-10; I. Mitrea, în *Carpica*, XII, 1980, p. 75-77, 92, 108, pl. XXII/6; XXIII/1-2, 4; XXIV/6; XXV/1, 3; XXVII/12; XLVI/1; I. Mitrea, C. Eminovici, V. Momanu, în *Carpica*, XVIII-XIX, 1986-1987, p. 215-250.

⁵¹ I. Mitrea, în *Vrancea - Studii și comunicări*, I, 1978, p. 49-50, fig. 2/1; 3/2; 7.

⁵² V. Bobi, în *Vrancea - Studii și comunicări*, IV, 1981, p. 107, 111, 112, fig. 16; 19; 20/1-2; 21-24; 25/1-5; 26/6.

⁵³ Ibidem, p. 107, 111, fig. 20/3-4; 26/1-5.

⁵⁴ Săpături M. Florescu, 1977-1978. V. Bobi, *op. cit.*, p. 106, fig. 25/7; D. Gh. Teodor, în *Interactionen des Mitteleuropäischen Slawen und andere Ethnika im 6.-10. Jahrhundert*, Nitra, 1984, p. 262, fig. 2/1-2.

⁵⁵ I. Nestor, în *Dacia, N.S.*, V, 1961, p. 429-448; idem, în *R.E.S.E.E.*, I, 1963, 1-2, p. 41-67; idem, în *Posebna Izdanja*, XII, Sarajevo, 1969, p. 141-147; D. Gh. Teodor, în *Carpica*, IV, 1972, p. 105-114; idem, în *Balkanoslavica*, 1, 1972, p. 29-42; idem, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 34-39; idem, în *Villes et peuplement dans l'Illyricum Protobyzantin*, Roma, 1984, p. 63-84; idem, în *Arh.Mold.*, XVII, 1994, p. 223-251.

cu linii vălurite sau horizontale pe corp⁵⁶. Forma și tehnica lor de lucru, conținutul pastei și altele arată că ele continuă, fără modificări esențiale, pe acelea atestate atât în perioada secolelor V-VI d.Hr., cât și de mai înainte, din vremea culturii *Sântana de Mureș*. Ele se deosebesc însă de ceramica slavă lucrată cu mâna, cu care uneori se asociază, în unele complexe de locuire din a doua jumătate a secolului al VI-lea și din prima jumătate a secolului al VII-lea, ca urmare a contactelor pe care populația autohtonă începe să le aibă cu noii veniți⁵⁷.

Ceramica lucrată cu roata se întâlnește în această vreme într-o proporție mai mică, dar păstrează, în general, aproape toată gama vaselor din aceeași categorie întâlnite în epoca anterioară. Pasta zgrunțuroasă, arderea incompletă, o tehnică a lucrului pe roată mai îngrijită, lipsa ornamentelor mai bogate și altele caracterizează această specie, care continuă să conserve totuși în mare măsură elementele principale ale producției olăriei romane târzii⁵⁸.

Uneltele principale pentru practicarea agriculturii, sau a unor diferite meșteșuguri casnice rămân, de asemenea, în linii generale, neschimbate. Se întâlnesc în continuare brăzdare de plug, seceri și coase, topoare de luptă, sfredede, cuțite, verigi, amnare, sule din fier, precum și creuzete din lut, tipare din piatră sau lut pentru turnat bijuterii, obiecte vestimentare sau de cult etc.

O categorie aparte de descoperiri o constituie obiectele de podoabă, de cult și vestimentare. Obiectele de podoabă sunt reprezentate îndeosebi prin cercei, brățări, mărgel, pandantive etc. Cele vestimentare au de multe ori și un rol decorativ. O importanță aparte o prezintă fibulele romano-bizantine, turnate sau lucrate manual din bronz, mai rar din argint sau fier, piese provenite pe calea importurilor, din Imperiu, sau în multe cazuri lucrate local de meșterii autohtoni. Se cunosc numeroase astfel de piese, multe din ele descoperite ca urmare a săpăturilor arheologice⁵⁹. Pe lângă fibule romano-bizantine sunt atestate și fibule digitate, de diferite dimensiuni, forme și ornamente, cele mai multe lucrate din bronz. O parte din aceste fibule digitate, îndeosebi cele cu placa piciorului în formă de liră sau cu ornamente de certă proveniență romană pot fi raportate populației autohtone, care le-a folosit și este posibil să le fi produs concomitent cu fibulele de tip romano-bizantin⁶⁰. De altfel, asemenea tip de fibulă se întâlnește numai în medii romanice. Departajarea lor, în stadiul actual al cercetărilor, este încă dificilă pentru unele tipuri, o analiză temeinică a acestor categorii de obiecte pentru întreg teritoriul României apărând ca o necesitate imediată. Alături de fibule, câteva cataramă, având și un rol ornamental, vădesc o certă origine romano-bizantină, fiind încadrate în tipurile "Sucidava", "Siracuza" sau "Salona-Histria" etc⁶¹.

O importanță cu totul deosebită o prezintă obiectele de cult creștin. Din această categorie fac parte cruciulițele de bronz sau plumb, precum și diferite obiecte cu însemne creștine pe ele (pești, cruci, arborele vieții

⁵⁶ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 27-28, fig. 19-23.

⁵⁷ Ibidem, p. 43-44, fig. 22-23; idem, în *Arh.Mold.*, XVII, 1994, p. 231-232.

⁵⁸ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 25-27, fig. 17-18; idem, *op. cit.*, București, 1984, p. 52-54, 58, fig. 32-37; idem, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 36, 41, fig. 11-14; I. Mitrea, în *Carpica*, XII, 1980, p. 79-82, pl. XXIII/1; XXV/4; XXVII/3, 5-7, 10-11; XXIX/7-8; XXXI/4-5, 7-9, 13-14; XXXII/8-11, 14, 16; XXXIII/8-9; XXXIV/3.

⁵⁹ D. Gh. Teodor, în *Arh.Mold.*, XII, 1988, p. 197-223.

⁶⁰ Idem, în *Arh.Mold.*, XV, 1992, p. 139-152.

⁶¹ Idem, în *Arh.Mold.*, XIV, 1991, p. 117-138.

etc.). Interesante sunt în acest sens și tiparele din rocă locală pentru turnat cruciulițe, ca acelea de la Botoșana, Davideni sau Traian etc., fapt ce dovedește că unele obiecte de cult erau produse local⁶².

În ceea ce privește necropolele, ca și pentru perioada anterioară, în secolele VI-VII d.Hr. ele sunt destul de rar atestate.

Până în prezent, sunt cunoscute doar patru necropole, două de înhumăție, la Secuieni⁶³ și Săbăoani⁶⁴-Neamț și două de incinerăție la Lozna-Botoșani⁶⁵ și Căndești⁶⁶-Vrancea, nici una însă săpată în întregime. Cele câteva morminte de înhumăție aparținând necropolelor de la Secuieni și Săbăoani prezintă prin orientarea lor, ca și prin cele câteva obiecte de inventar, caracteristici creștine, putând fi raportate populației autohtone, ca și mormintele izolate (făcând parte poate tot din necropole) descoperite la Nichiteni-Botoșani⁶⁷ și Coroteni-Vrancea⁶⁸. Un mormânt de incinerăție în groapă simplă, din care ar fi provenit o cataramă de tip "Sucidava", s-a descoperit (condițiile nu sunt prea bine cunoscute) la Dănești⁶⁹-Vaslui. După caracteristicile ritualului și după materialul ceramic, mormintele de incinerăție amintite ar putea aparține și slavilor. Totuși, la Lozna există unele morminte care prin rit și ritual pot fi puse pe seama populației autohtone. Aceasta înseamnă că ritualul creștin al înmormântărilor la est de Carpați încă nu se generalizase în cursul secolelor VI-VII d.Hr., cu toată intensă răspândire aici a noii religii.

Din analiza atentă și exhaustivă a descoperirilor cunoscute în această, vreme reiese că o însemnată parte a conținutului culturii materiale și vieții spirituale din secolele VI-VII d.Hr. de la est de Carpați vădește o incontestabilă origine locală, de o evidentă tradiție romană târzie, constatare deosebit de importantă pentru definirea exactă a caracterului lor etnic. Aspectul cultural din această vreme, denumit *Suceava Șipot - Botoșana*⁷⁰, reflectă nu numai stadiul de dezvoltare social-economică, ci și situația etno-demografică înregistrată la est de Carpați, într-o vreme tulburată continuu de noi migrații.

În acest context, este interesant de arătat că, alături de aceste descoperiri autohtone, așa cum am amintit, au fost depistate și vestigii aparținând unor alogeni pătrunși aici în cursul secolului al VI-lea. Aceste vestigii sunt reprezentate de resturi ceamice de tip *Penkovka*⁷¹ și *Korceak*⁷², precum și prin diferite obiecte, dintre care mai importante sunt anumite tipuri de fibule cu placă dublă sau antropozoomorfe. Trebuie să mai arătăm că, în general, resturile de cultură materială alogenă (în speță slave) sunt asociate cu vestigii aparținând populației autohtone, fapt care pledează pentru o încadrare cronologică a lor (ținând cont de datarea complexelor romanice), către sfârșitul

---

⁶² Idem, *op. cit.*, Iași, 1991, p. 73-90, fig. 8-9, 11.

⁶³ V. Ursachi, în *Carpica*, I, 1969, p. 184-185, fig. 59/1-2.

⁶⁴ D. Gh. Teodor, în *S.C.I.V.*, 21, 1970, 1, p. 111, nota 63.

⁶⁵ Idem, *M.M.S.*, LXIV, 3, 1988, p. 77-78.

⁶⁶ Vezi nota 54.

⁶⁷ N. Zaharia, Em. Zaharia, în *Din trecutul județului Botoșani*, I, 1974, p. 137, fig. 1/1-2, 4; 9/12; 10/2-3, 5.

⁶⁸ V. Bobi, *op. cit.*, p. 107, fig. 16.

⁶⁹ D.Gh. Teodor, în *M.M.S.*, LXIV, 3, 1988, p. 77

⁷⁰ Idem, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 45-50.

⁷¹ I. P. Rusanova, în *Problemy arheologii*, II, Leningrad, 1978, p. 114-118.

⁷² V. P. Petrov, în *Arheologia*, XIV, Kiev, 1962, p. 3-14; I. P. Rusanova, în *M.I.A.*, 108, 1963, p. 93-96; idem, *Slovjanske drevnosti VI-IX v v mezdu Dneprom i Zapadnym Bugom*, Moscova, 1973, p. 8-79.

secolului al VI-lea și începutul celui următor. De asemenea, este necesar de precizat că unele descoperiri aparținând alogenilor (slavi, cutriguri etc.) făcute mai ales în ultimii ani, au apărut necontaminate de elemente autohtone, ceea ce ar putea indica o datare a lor mai timpurie, eventual pe la mijlocul secolului al VI-lea⁷³. Este de reținut însă și faptul că repartitia geografică a punctelor arheologice conținând și vestigii alogene arată că astfel de descoperiri se concentrează, deocamdată, în zonele aflate în imediata apropiere a unor vaduri ale Prutului și Siretului, această grupare fiind probabil consecința deplasării unor grupuri de slavi mai compacte, a căror migrare către regiunile de la sudul Dunării era bine organizată în cadrul unui plan de ansamblu, dictat de interesele militare ale avarilor, cărora o mare parte din aceste populații le erau supuse.

O etapă importantă și interesantă o constituie răstimpul cuprins între mijlocul secolului al VII-lea și prima jumătate a secolului al VIII-lea inclusiv (circa 650-750 d.Hr.). Din această vreme sunt cunoscute numai 90 de obiective, depistate în 82 de localități. Dintre aceste obiective 82 reprezintă așezări, iar opt - descoperiri monetare (două tezaure și șase descoperiri izolate). Pentru epoca respectivă nu se cunosc descoperiri funerare. Din punct de vedere geografic ele se repartizează astfel: 29 sunt situate în regiunile de câmpie și de stepă colinară, 53 în regiunile de podișuri, iar opt în zonele montane și submontane.

De la început, trebuie să remarcăm numărul mult mai mic al obiectivelor din secolele VII-VIII d.Hr., în comparație cu acelea datând din epocile precedente sau ulterioare. Scăderea numărului unor astfel de descoperiri trebuie să aibă o anumită explicație dar, în stadiul actual al cercetărilor este încă dificil de precizat cauzele reale ale fenomenului demografic, în general. Este posibil ca această diminuare să se datoreze unor factori de ordin social-economic sau climatic, destul de greu însă de determinat, sau unor factori politici, cum ar fi pătrunderea protobulgarilor, la sfârșitul secolului al VII-lea, către sudul Dunării, și a deplasării grupului de avari care vor reorganiza cel de al doilea Caghanat. Pe de altă parte, consecințele acestor pătrunderi nu ni se par a fi fost de natură să influențeze prea mult ponderea etno-demografică din aceste regiuni. Situația înregistrată în Moldova nu este însă unică. Ea este atestată și în celelalte provincii românești, fiind astfel un fenomen caracteristic întregului spațiu carpato-dunăreano-pontic. Este însă clar că, indiferent de tulburările provocate de migrațiile amintite, perioada secolelor VII-VIII d.Hr. se caracterizează, cel puțin pentru regiunile de la est de Carpați, printr-o relativă liniște politică, care, incontestabil, a oferit condiții prielnice pentru dezvoltarea societății locale din aceste părți. În perioada respectivă se va consolida de altfel baza de pe care se va dezvolta, în etapele următoare, întreaga societate veche românească, putându-se vorbi deja, în linii generale, de începutul definitivării procesului de formare a poporului și a limbii române.

Aspectul de cultură materială caracteristic acestei vremi, denumit de tip *Lozna*⁷⁴, a putut fi cunoscut relativ bine prin intermediul unor ample săpături arheologice sau sondaje întreprinse în mai multe obiective, cum sunt cele de la Hlincea⁷⁵ și Dorobanțu⁷⁶-Iași, Horodiștea⁷⁷ și Lozna⁷⁸-Botoșani, Suceava-Drumul Național⁷⁹, Udești-

---

⁷³ D. Gh. Teodor, în *Interaktionen der Mitteleuropäischen Slawen und andere Ethnika im 6.-10. Jahrhundert*, Nitra 1984, p. 261-265.

⁷⁴ Idem, în *Carpica*, II, 1969, p. 300-301; idem, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 88.

⁷⁵ M. Petrescu-Dîmbovița și colab., în *S.C.I.V.*, 4, 1953, 1-2, p. 312-313; idem, în *S.C.I.V.*, 5, 1954, 1-2, p. 233-239; idem, în *S.C.I.V.*, 6, 1955, 3-4, p. 687-693.

Suceava⁸⁰, Fălciu-Vaslui⁸¹, Borniș-Neamț⁸² etc., la care se ada-ugă, desigur, și alte numeroase și importante descoperiri izolate, depistate prin intermediul cercetărilor de suprafață.

Pe baza acestor cercetări s-a constatat că așezările sunt constituite, în general, cam tot din circa 40-50 de locuințe, de tipul bordeielor, grupate câte cinci-șase, probabil pe criterii familiale. Locuințele au forme rectangulare și sunt prevăzute cu sobe construite din piatră, mai rar din lut.

În foarte multe cazuri (Lozna, Suceava, Dumeștii Vechi, Borniș) așezările au mai multe niveluri de locuire, ceea ce denotă deplasări ale comunităților respective pentru scurte perioade de timp și reveniri pe aceleași vetre de sat, folosind aceleași locuințe, uneori parțial refăcute. Situația înregistrată arată o peri-oadă de frecvente pendulări, determinate fie de caracterul extensiv al agriculturii practicate în această vreme, fie de cauze de ordin climateric și, nu în ultimul rând, de anumite evenimente politice.

Inventarul așezărilor este relativ bogat și variat. El se compune din ceramică lucrată cu roata și cu mâna, unelte diverse pentru agricultură, îndeletniciri casnice și practicarea unor meșteșuguri, precum și obiecte de podoabă, de cult și vestimentare.

Olăria lucrată cu roata rapidă sau încetă se compune din vase borcan de diferite dimensiuni, având buza răsfrântă și umerii bombați, ornamentate cu alveole, linii incizate orizontale și vălurite, precum și din castroane și căni. Marea majoritate a acestor vase sunt lucrate din pastă în amestec cu cioburi pisate și nisip, dar se întâlnesc și exemplare lucrate din pastă fină, de culoare cenușie închis, gălbuie sau negricioasă, având ornamente executate prin lustruire.

Ceramica lucrată cu mâna este atestată încă în proporție majoritară. Se întâlnesc vase borcan de diferite dimensiuni, castroane, străchini, căni și tipsii, unele ornamentate pe buză cu alveole sau cres-tături⁸³.

Uneltele sunt variate și destul de numeroase. Sunt atestate brăzdare de plug, seceri, coase, topoare, cuțițe, cuie, împungătoare, cârlige, amnare și verigi din fier, precum și împungătoare și diverse obiecte din os, pietre pentru

---

⁷⁶ A. Nițu, D. Gh. Teodor, în *Materiale*, V, 1959, p. 489-490, fig. 4/8; 5/3-4; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 188-189, pl. XLII/3; XLIII/31-32; XLIV/2, 5; CXXIV/3-4, 6; CLXXI/1-5, 9; CLXXII/5; .

⁷⁷ N. Zaharia, Em. Zaharia, în *Din trecutul județului Botoșani*, I, 1974, p. 139; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 22, fig. 38/2.

⁷⁸ D. Gh. Teodor, I. Mitrea, în *Arh.Mold.*, IV, 1966, p. 279-290; D. Gh. Teodor, în *Materiale și cercetări arheologice. A XIV-a sesiune anuală de rapoarte arheologice*, Tulcea, 1980, p. 454-461; idem, în *Materiale și cercetări arheologice. A XV-a sesiune anuală de rapoarte arheologice*, București, 1983, p. 452-455.

⁷⁹ Al. Alexandrescu, Șt. Olteanu, în *Materiale*, IV, 1957, p. 253; Șt. Olteanu, în *Materiale*, VI, 1959, p. 678-679; M. D. Matei, în *S.C.I.V.*, 10, 1959, 2, p. 413-430; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 69.

⁸⁰ M. D. Matei, Al. Rădulescu, în *Studii și Materiale - Suceava*, III, 1973, p. 265-287; Al. Rădulescu, în *Magazin istoric*, 11, 1977, p. 49.

⁸¹ G. Coman, în *R.A.V.*, 1980, p. 136, fig. 149/1-4, 6 și bibliografia.

⁸² D. Gh. Teodor, R. Popovici, în *Mem.Antiq.*, XIX, 1994, p. 333-352.

⁸³ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 80-85, fig. 47; 48/1, 4, 7; 54/1-2.

ascuțit, creuzete și tipare pentru turnat diferite obiecte, fusaiole din lut și chiar din caolin, ultimele pătrunse aici probabil pe calea comerțului din Bizanț⁸⁴.

În așezarea de la Lozna-Străteni, jud. Botoșani, cea mai bine investigată prin săpătură, s-au descoperit mai multe ateliere pentru prelucrarea minereului de baltă, exploatat din mlaștina eutrofă aflată în apropiere, precum și din depunerile de oxizi de fier de pe malurile pârâului pe care este situată așezarea. Tot aici s-au descoperit ateliere pentru prelucrarea osului și a obiectelor vestimentare și de podoabă⁸⁵.

Obiectele de podoabă, de cult sau vestimentare din această vreme sunt însă mai rare. S-au descoperit totuși mărgele, câteva aplice, pandantive, brățări și cercei, unele din ele de evidentă proveniență bizantină⁸⁶.

Constatarea generală care se impune, pe baza analizei atente a conținutului culturii materiale din perioada secolelor VII-VIII este că, în epoca respectivă acest conținut apare ca o continuitate directă a celui din perioada precedentă, evident cu unele modificări și înnoiri, firești în cadrul unei evoluții ascendente, civilizația populației autohtone vădind incontestabil aceleași caracteristici romanice, păstrate, consolidate sau transformate în chip creator, ca urmare a unei continuități de viațuire, pe aceleași vetre de sat, a unor îndeletniciri de bază constante și ca o consecință a unor neîntrerupte și multiple legături cu civilizația bizantină de la sudul Dunării. Aceste trăsături fundamentale care caracterizează civilizația autohtonă în regiunile de la est de Carpați, în veacurile VII-VIII, explică limpede situația etno-demografică și culturală înregistrată pentru epoca ulterioară, a secolelor VIII-IX.

Într-adevăr, în regiunile de la est de Carpați, în perioada secolelor VIII-IX se înregistrează în continuare o și mai evidentă liniște politică, acest spațiu geografic nefiind afectat de noi pătrunderi de populații migratoare și neintrând în sfera intereselor politice de dominație ale celui de al doilea Caghanat avaric sau a încercărilor de infiltrare la nord de Dunăre a garnizoanelor militare bulgare. Această situație a permis comunităților sătești vechi românești să se consolideze temeinic, sporul demografic înregistrat, ca și în alte regiuni ale țării, fiind desigur rezultatul nu numai a unui fenomen general surprins în toată Europa, ci și rodul unor condiții social-economice proprii spațiului Moldovei.

Prin intermediul cercetărilor arheologice efectuate în ultimele decenii pe teritoriul Moldovei, au putut fi investigate 199 localități cu 248 obiective, datând din perioada secolelor VIII-IX. Dintre aceste obiective, 85 sunt situate în zone de câmpie sau stepe colinare, 161 în zonele de podișuri și numai 12 în regiunile montane și submontane. Din cele 248 obiective depistate, numai două reprezintă necropole (Stoicani-Galați și Vinețești-Vaslui) și un mormânt izolat (Stația C.F.R. Dodești-Vaslui), restul fiind așezări. Până în prezent, în obiectivele acestei vremi au fost întreprinse un număr de 26 sondaje sau săpături de mai mare amploare, remarcându-se prin rezultatele obținute îndeosebi cele efectuate la Dodești⁸⁷, Gura Idricii⁸⁸, Banca⁸⁹, Vinețești⁹⁰ și Bogdănești⁹¹-Vaslui, Izvoare

---

⁸⁴ Ibidem, p. 77-78, fig. 25/2; 26/1; 28/8; 30/1,3; 34/8; 37/1.

⁸⁵ Vezi nota 78.

⁸⁶ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 78-79, fig. 38/2, 15; 41/11; 42/2; 44/6, 8, 10.

⁸⁷ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 49-106, fig. 21-58.

⁸⁸ R. Maxim-Alaiba, în *Acta M.M.*, III-IV (1981-1982), 1984, p. 81-96.

⁸⁹ R. Maxim-Alaiba, în *Arh.Mold.*, XII, 1988, p. 253-261.

⁹⁰ D. Gh. Teodor, în *Materiale*, IX, 1970, p. 325, fig. 1.

Bahna⁹², Brășăuți⁹³ și Poiana Dulcești⁹⁴-Neamț, Suceava-Drumul Național⁹⁵, Fundu-Herții⁹⁶ și Dersca-Botoșani⁹⁷, Stoicani-Galați⁹⁸ etc.

Pe baza săpăturilor efectuate, la care se adaugă și alte descoperiri izolate deosebit de importante, s-a putut preciza și pentru această etapă istorică conținutul culturii materiale și vieții spirituale de factură autohtonă, elementele și influențele bizantine, în general, stadiul de dezvoltare social-economică al comunităților sătești din regiunile de la est de Carpați. După primele și cele mai importante descoperiri aspectul de cultură materială din această vreme a fost denumit de tip *Suceava-Drumul Național*⁹⁹.

Deși săpăturile întreprinse în obiectivele amintite, cu câteva excepții, nu au avut o amploare prea mare, s-a putut totuși constata că, la fel ca în epoca precedentă, numărul locuințelor din așezări variază în general între 40-50 și că sunt, de asemenea, grupate câte trei-patru sau chiar mai multe, pe criterii familiale, uneori înșiruite de-a lungul unor ulițe. În cadrul unor așezări, ca de exemplu la Dodești, se afla câte o piață centrală, locuințele fiind dispuse, după un anumit plan, în jurul ei¹⁰⁰. Tipul de locuință predominant este bordeiul de formă rectangulară, mai mult sau mai puțin adâncit, prevăzut în unul din colțuri cu o sobă construită din pietre sau cu un cuptor construit din lut, adesea cotlonit în peretele natural al locuinței.

Inventarul așezărilor este compus în mod obișnuit din ceramică lucrată cu roata și cu mâna, precum și din diferite unelte folosite în agricultură, creșterea vitelor sau în practicarea diverselor meșteșuguri.

Ceramica lucrată cu roata este, în toate cazurile, majoritară. Se întâlnesc vase borcan de forme și mărimi diferite, castroane, ulcioare, străchini și căni, toate ornamentate cu striuri incizate, orizontale sau vălurite. Uneori, pe fundul unor vase apare câte o ștampilă în relief.

Ceramica lucrată cu mâna prezintă aceleași forme de borcane, castroane și tipsii, uneori ornamentate pe buze cu alveole sau creștături, ca și acelea întâlnite în epoca precedentă, folosindu-se aceeași tehnică de lucru și aceeași pastă, având în compoziție cioburi pisate¹⁰¹.

---

⁹¹ N. Ciucă, V. Palade, G. Coman, în *Mem.Antiq.*, III, 1971, p. 469-476.

⁹² I. Mitrea, în *Carpica*, VI, 1973-1974, p. 55-76; idem, în *Carpica*, X, 1978, p. 205-206, 211-228, fig. 4; 10; 11-12; idem, în *Carpica*, XII, 1980, p. 65-72, 83-88, 90-92, 94, 96-97, 109-111, pl. VI, XIX; XX; XXI/4; XXXIII-XXXVIII; XXXIX/1-2, 5-6; XL-XLI, XLV/1-3; XLVI/4; XLVII/9, 11, 14-18; XLIX/8-12; L/5-7, 11-14.

⁹³ V. Spinei, D. Monah, în *Mem.Antiq.*, II, 1970, p. 371-387.

⁹⁴ Gh. Bichir, în *Materiale*, X, 1973, p. 99-101.

⁹⁵ Vezi nota 79.

⁹⁶ M. Petrescu-Dîmbovița, D. Gh. Teodor, *Sisteme de fortificații medievale timpurii la est de Carpați. Așezarea de la Fundu Herții - Botoșani*, Iași, 1987.

⁹⁷ D. Gh. Teodor, în *Slovenska Archeologia*, XXVI, 1978, 1, p. 69-76, fig. 4; 5/4.

⁹⁸ M. Petrescu-Dîmbovița, M. Dinu, în *S.C.I.V.A.*, 25, 1974, 1, p. 91-95, fig. 7-9.

⁹⁹ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 88.

¹⁰⁰ Idem, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 137.

¹⁰¹ Idem, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 81-85, fig. 48/3, 5-6, 8; 49; 50/1, 4, 6, 8; 51; 52/1-2; 53/2; 54/5; 56/8; 57/6-7; idem, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 84, 88-89, 91-93, 105, fig. 39-57.

Uneltele sunt și ele destul de numeroase și variate. Sunt atestate brăzdare de plug, seceri, coase, topoare, cuțite, tesle, amnare, sfredelile, împungătoare și pile din fier, precum și împungătoare și diferite obiecte din os, fusaiole din lut, pietre pentru ascuțit, creuzete, tipare de turnat bijuterii etc.¹⁰² În general, numărul și varietatea uneltelor, a diferitelor obiecte casnice, este mai mare decât în epoca precedentă, dar modificări substanțiale nu se înregistrează în tipologia lor. În schimb, numărul și varietatea obiectelor de podoabă și vestimentare sporește față de epoca precedentă, prezentând elemente noi. Sunt atestate numeroase brățări, pandantive, catarama și îndeosebi cercei lucrați din aur, argint și bronz, în tehnica filigranului, presării etc.¹⁰³ De asemenea, s-au descoperit numeroase aplice, inele și verigi de argint și bronz, precum și mărgelile din sticlă colorată¹⁰⁴. Alături de aceste obiecte mai sunt atestate și câteva cruciulițe din plumb și piatră, precum și unele obiecte care au pe ele însemne creștine¹⁰⁵. După cum arată numeroase tipare folosite pentru prelucrarea obiectelor de podoabă și vestimentare, acestea erau produse local. Și în această vreme au fost descoperite, în unele așezări, dovezi de activitate meșteșugărească susținută, îndeosebi pentru prelucrarea fierului, așa cum o ilustrează atelierele de prelucrare a minereului de fier de la Dodești-Vaslui și Izvoare Bahna-Neamț¹⁰⁶. În ceea ce privește necropolele, informațiile de care dispunem în prezent sunt puține și destul de neconcludente. Cimitirul de la Stoicani-Galați¹⁰⁷, cu morminte de înhumăție prezentând ritual creștin și obiecte de inventar de factură locală și bizantină, aparține în mod sigur populației vechi românești, în timp ce necropola cu urne de incinerăție de la Vinețești-Vaslui¹⁰⁸ sau urna izolată, de incinerăție, de la Halta C.F.R. Dodești-Vaslui¹⁰⁹, ar putea fi puse pe seama unor grupuri de populație autohtonă necreștină sau slavă.

Evident, este încă dificil în stadiul actual al cercetărilor să poată fi evaluată ponderea celor două rituri de înmormântare, dar este de presupus că înhumăția de caracter creștin devenise și la est de Carpați predominantă.

Aspectul general al culturii materiale și vieții spirituale de la est de Carpați în perioada secolelor VIII-IX d.Hr. ilustrează în chipul cel mai convingător, stadiul avansat de dezvoltare în care se aflau comunitățile sătești vechi românești, transformările înnoitoare pe care societatea locală le înregistrează evident, în dezvoltarea ei ascendentă. Unitatea etno-culturală a spațiului de la est de Carpați cu restul teritoriului carpato-dunăreano-pontic, constituie neîndoiește o grăitoare dovadă că, o dezvoltare asemănătoare, uneori până la identitate, pe întreg teritoriul străvechii Dacii, a fost posibilă datorită aceluiași condiții social-economice și politice existente și aceluiași conținut etnic atestat pretutindeni în acest spațiu.

¹⁰² Idem, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 77-78, fig. 26/3, 5; 27/5; 28/3-6; 29/3, 5, 7; 30/2-5; 32/2-3; 35/1-2, 4, 6; 36/1, 3-4; 37/9-11; idem, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 75, 78-79; fig. 29-35; I. Mitrea, în *Carpica*, XII, 1980, p. 90-93, pl. XLVII/9,11,15-18; XLVIII/19-24; XLIX/8-12; L/5-7.

¹⁰³ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 78-79, fig. 38/3-4, 8-9; 39/4; idem, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 84, fig. 36/3.

¹⁰⁴ Idem, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 78-79, fig. 41/6, 12; 9; idem, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 84, fig. 36/1-2, 5, 7-11; I. Mitrea, *op. cit.*, p. 94, pl. XLV/1-3.

¹⁰⁵ Idem, *op. cit.*, Iași, 1991, p. 91-96, fig. 17/1, 3, 7; 19/2-3, 6; 20/1, 3; 21/2-4.

¹⁰⁶ I. Mitrea, *op. cit.*, p. 124-125; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 66, 67-68.

¹⁰⁷ Vezi nota 98.

¹⁰⁸ Vezi nota 90.

¹⁰⁹ G. Coman, în *R.A.V.*, 1980, p. 267.

Perioada următoare, corespunzătoare celei de a doua jumătăți a secolului al IX-lea și primei jumătăți a secolului al X-lea, ni se înfățișează, în lumina cercetărilor efectuate la est de Carpați, ca o etapă importantă și definitorie, în care se consolidează temeinic întreaga societate locală.

Pe baza cercetărilor arheologice întreprinse până în prezent sunt cunoscute în Moldova 113 localități, pe teritoriul cărora au fost descoperite 129 obiective din perioada secolelor IX-X d.Hr. Dintre acestea, din punct de vedere geografic, 41 sunt situate în zonele de câmpie și stepe colinare, 80 în regiunile de podișuri și numai opt în zonele montane și submontane. Din cele 129 obiective cunoscute, patru reprezintă necropole sau morminte izolate, iar patru descoperiri monetare izolate. În decursul anilor, în obiectivele aparținând acestei etape s-au întreprins săpături sistematice (sondaje sau cercetări mai ample) într-un număr de 15 așezări și necropole, obținându-se rezultate mai importante îndeosebi în acelea de la Fundu-Herții¹¹⁰ și Dersca¹¹¹-Botoșani (faza a II-a); Băiceni-Iași¹¹², Dodești¹¹³, Dănești¹¹⁴ și Banca-Vaslui¹¹⁵. Aceste săpături au permis obținerea unor numeroase și valoroase informații, pe temeiul cărora a fost posibilă definirea exactă și de ansamblu a culturii materiale și vieții spirituale caracteristice acestei vremi.

Conform acestor date, comunitățile sătești erau și ele constituite din aproximativ 40-50 de locuințe, grupate în cadrul așezărilor pe aceleași criterii social-economice sau familiale, ca și în etapele precedente. Locuințele sunt de tipul bordeielor având, de regulă, o formă rectangulară, fiind prevăzute cu sobe construite din piatră sau cu cuptoare de lut. În unele așezări se întâlnesc și locuințe de suprafață, construite simplu, sub formă de colibe, care au fost folosite numai în anotimpurile mai calde sau ca anexe gospodărești.

Inventarul este în general același ca și în etapele anterioare. El se compune din unelte din fier folosite în practicarea agriculturii sau în diferite meșteșuguri, cum sunt brăzdarele de plug, coase, seceri, hârlețe, topoare, ciocane, clești, tesle, nicovale, dornuri, sfredede, împungătoare, pile, verigi, amnare, fusaiole din lut, împungătoare din os, pietre pentru ascuțit, tipare pentru turnat diferite obiecte de podoabă și vestimentare. Se întâlnesc, de asemenea, numeroase și variate piese de podoabă și vestimentare. Descoperirea tezaurului de la Răducăneni-Iași, conținând circa 60 de piese, arată marea diversitate a unor astfel de obiecte de podoabă și vestimentare și tehnica lor de producere, deosebit de avansată¹¹⁶. Se cunosc numeroase variante de cercei cu pandantivul în formă de ciorchine, cercei de tâmplă, ornamentați prin filigranare, lucrați din aur, bilon sau bronz, pandantive, colane, brățări, butoni, diademe, aplice și catarama, toate bogat ornamentate, unele provenite pe calea schimburilor comerciale cu Bizanțul, altele, după cum arată tiparele din rocă locală, descoperite în diferite localități, produse chiar de meșterii autohtoni.

---

¹¹⁰ Vezi nota 96.

¹¹¹ Vezi nota 97.

¹¹² V. Spinei, în *C.I.*, I, 1972, p. 67-72; idem, în *C.I.*, IX-X, 1978-1979, p. 261-272; I. Ioniță, V. Spinei, *Arh.Mold.*, VII, 1972, p. 307-330.

¹¹³ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 107-128.

¹¹⁴ M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 47-56.

¹¹⁵ R. Maxim-Alaiba, în *Arh.Mold.*, XII, 1988, p. 253-261.

¹¹⁶ D. Gh. Teodor, în *S.C.I.V.A.*, 31, 1980, 3, p. 403-423.

Pe lângă aceste obiecte au fost descoperite bogate resturi ceramice. În marea ei majoritate ceramica acestei epoci este lucrată cu roata, continuând tradiția perioadei anterioare în ceea ce privește tehnica, formele și ornamentele. În această vreme apar însă și unele elemente noi, superioare, fenomen firesc avându-se în vedere evoluția și stadiul avansat de dezvoltare al forțelor de producție din perioada respectivă. Vasele de tip borcan, precum și străchinile, urcioarele, castroanele și cănilile sunt bogat ornamentate cu striuri incizate orizontale și vălurite. Încep să apară tot mai frecvent ștampile pe fundul vaselor.

Ceramica lucrată cu mâna scade simțitor ca procentaj în comparație cu aceea lucrată cu roata. În general, vasele lucrate cu mâna păstrează aceeași tehnică de producere și aceleași forme, încât este greu să se poată face o departajare mai riguroasă între exemplarele aparținând unei epoci sau alta, foarte apropiate (îndeosebi în comparație cu secolele VIII-IX d.Hr.). Cu mâna au fost, de asemenea, lucrate borcane, castroane, căni și tipsii de diferite dimensiuni. Uneori vasele lucrate cu mâna folosesc aceeași pastă ca și olăria produsă cu roata.

Referitor la necropole datele sunt pentru această vreme, de asemenea, extrem de sumare. Necropola de incinerare de la Șendreni-Galați¹¹⁷ ar putea indica (dacă nu cumva a fost birituală), încă în această vreme, folosirea unui asemenea rit de către unele comunități umane, probabil păgâne. Probabil ea a aparținut unui grup de slavi târzii. Mormintele izolate de înhumare (poate provenind din necropole), ca acelea de la Iași¹¹⁸, Erbiceni-Iași¹¹⁹ și Călărași-Botoșani¹²⁰, prin caracteristicile ritualului și al inventarului sunt însă sigur creștine și pot fi puse pe seama populației vechi românești.

Conținutul culturii materiale din perioada secolelor IX-X d.Hr., aparținând pe deplin fenomenului de civilizație de tip *Dridu*¹²¹, ilustrează limpede nivelul dezvoltării social-economice atins de societatea locală, într-o perioadă care, către sfârșitul ei, începe să fie tulburată de mișcările unor noi grupuri de migratori, între care ungurii, pecenegii și uzii vor juca un anumit rol politic.

Într-adevăr, ca urmare a pericolelor care se vor ivi către sfârșitul veacului al IX-lea și începutul celui următor, dar în primul rând ca o consecință a multiplelor transformări social-economice pe care societatea locală le înregistrează în sânul ei, apar pentru prima oară la est de Carpați așezări fortificate cu valuri de pământ prevăzute cu palisade și șanțuri de apărare, ca acelea identificate la Fundu-Herții¹²², Dersca¹²³, Tudora¹²⁴, Orofteana¹²⁵, Baranga¹²⁶, Horodiștea¹²⁷ sau Corni¹²⁸ în nordul Moldovei. Ele sunt rezultatul constituirii unor puternice uniuni

¹¹⁷ N. Velichi, în *B.C.M.I.*, V, 1912, p. 120-122, fig. de la p. 121; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 107.

¹¹⁸ V. Chirica, M. Tanasachi, *R.A.I.*, vol.I, Iași, 1984, p. 186-195.

¹¹⁹ A. Nițu, Em. Zaharia, D. Gh. Teodor, în *Materiale*, VI, 1959, p. 436, fig. 6/4.

¹²⁰ D. Gh. Teodor, în *M.M.S.*, LXIV, 5, 1988, p. 50-51.

¹²¹ I. Nestor, în *Dacia*, NS, II, 1958, p. 371-382; Eug. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuții la arheologia perioadei de formare a poporului român*, București, 1967; D. Gh. Teodor, în *S.C.I.V.*, 19, 1968, 2, p. 227-275; idem, în *C.I.*, IV, 1971, p. 127-141.

¹²² Vezi nota 96.

¹²³ Vezi nota 97.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ P. Verona, în *R.A.I.*, V-VI, 1935-1936, p. 635; M. Petrescu-Dîmbovița, D. Gh. Teodor, V. Spinei, *op. cit.*, p. 80.

¹²⁶ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 283-284.

de obști, consecința reorganizării interne a comunităților sătești locale, având la bază cauze profunde de ordin economic, social și politic, nu întotdeauna ușor de precizat. Dar ridicarea unor asemenea cetățui, așa cum am amintit, a fost determinată și de necesitatea de apărare împotriva pericolelor prezentate de noile valuri de migratori. Asemenea cetățui de pământ, ridicate prin munca obligatorie, colectivă și dirijată de o autoritate centrală locală, au devenit concomitent, nu numai puncte de rezistență împotriva năvălitorilor, ci și sediul unor formațiuni politice de tipul cnezatelor, mai mult sau mai puțin întinse teritorial. Asocierea lor în cadrul unei formațiuni politice teritoriale de mai mare amploare, cum a fost cazul cnezatului constituit în Codrii Herții din nordul Moldovei, cu centrul la Fundu-Herții¹²⁹, ilustrează în chipul cel mai clar nivelul de dezvoltare atins de aceste comunități sătești și posibilitățile lor sporite, față de epocile precedente, de a se constitui temeinic în astfel de structuri teritorial-politice puternice și viabile. Ele vor dăinui și în epocile ulterioare, îndeosebi în secolele X-XII d.Hr., demonstrând incontestabil că procesul de feudalizare a spațiului de la est de Carpați, la fel ca în restul teritoriului României, începuse să se consolideze, creînd o bază temeinică pentru desăvârșirea lui ulterioară.

Rezultate deosebit de valoroase s-au obținut prin cercetările întreprinse în Moldova și în ceea ce privește perioada secolelor X-XI d.Hr.

Prin intermediul investigațiilor efectuate până în prezent sunt cunoscute în aceste regiuni 236 de localități, pe teritoriul cărora au fost identificate un număr de 297 obiective din vremea respectivă. Dintre acestea un număr de 107 sunt situate în zonele de câmpie și de stepe colinare, 173 în regiunile de podișuri, iar 16 în zonele montane și submontane. Dintre cele 297 de obiective din secolele X-XI d.Hr., 247 reprezintă așezări, 16 necropole sau morminte izolate, 23 descoperiri de monede bizantine izolate, 3 tezaure monetare și 7 depozite de unelte și arme. În 36 de obiective din această vreme (așezări și necropole) au fost efectuate cercetări sistematice (sondaje sau săpături de mai mare amploare), remar-cându-se prin valoarea informațiilor obținute mai ales investigațiile de la Arsura¹³⁰, Dodești¹³¹, Făl-ciu¹³², Vădeni¹³³, Murgeni¹³⁴ și Bărlălești¹³⁵-Vaslui, Spinoasa¹³⁶, Hlincea¹³⁷ și Șorogari¹³⁸.

---

¹²⁷ Ibidem, p. 274.

¹²⁸ Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, în *R.A.B.*, 1976, p. 83.

¹²⁹ D. Gh. Teodor, în *A.I.I.A.*, Iași, XX, 1983, p. 81-86.

¹³⁰ Idem, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 107-108, fig. 38/5-6; 42/1-6; idem, *M.M.S.*, LXIV, 5, 1988, p. 52.

¹³¹ Idem, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 107-127; fig. 59-71.

¹³² G. Coman, în *R.A.V.*, 1980, p. 136, fig. 150/6-7; 151/6; 156/1, 4; 157/1, 3, 13 cu bibliografia.

¹³³ Săpături D. Gh. Teodor, G. Coman, V. Palade, 1966 (inedite). Referiri la D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 104-105, 110-111, 114-115, fig. 24/1; 32/1; 37/1; 38/1; 42/21; 61/2, 7; 64/2; G. Coman, în *R.A.V.*, p. 191-192, fig. 144/4; 152/2; 158/4-5.

¹³⁴ G. Coman, *Murgeni. Contribuții la istoria unei străvechi așezări*, Vaslui, 1973, p. 57-62; fig. 30/1-2.

¹³⁵ V. Spinei, *Realități etnice și politice în Moldova meridională în secolele X-XIII. Români și turanici*, Iași, 1985, p. 98, 104-105, fig. 10/6; 11/6; 10; 17/1, 3; 18; 19/1, 3, 5, 8-13.

¹³⁶ A. Nițu, D. Gh. Teodor, în *Materiale*, V, 1959, p. 485-491; A. Nițu, D. Gh. Teodor, Em. Zaharia, în *Materiale*, VI, 1959, p. 531-537; D. Gh. Teodor, Em. Zaharia, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 35-38.

¹³⁷ D. Gh. Teodor, în *S.C.I.V.*, 19, 1968, 2, p. 238-239, 271; idem, în *Carpica*, II, 1969, p. 301.

Iași, Fundu-Herții¹³⁹, Dersca¹⁴⁰ și Ionășeni¹⁴¹-Botoșani, Oituz¹⁴²-Bacău, Șendreni¹⁴³-Galați, Budești¹⁴⁴, Dragosloveni¹⁴⁵ și Câmpineanca¹⁴⁶-Vrancea. Se poate aprecia că perioada secolelor X-XI, vreme în care cultura de tip *Dridu* se cristalizează pe deplin, a fost foarte bine cunoscută, la est de Carpați, prin intermediul numeroaselor săpături arheologice, ca și pe baza intenselor cercetări de suprafață. Astfel, în stadiul actual al cercetărilor, există un număr considerabil de informații, pe temeiul cărora a fost posibilă definirea exactă și în ansamblu a conținutului culturii materiale și vieții spirituale din aceste regiuni ale României, într-o perioadă de o deosebită însemnătate istorică în evoluția societății românești.

Ca urmare a acestor intense cercetări s-a putut stabili că și în epoca secolelor X-XI așezările sunt destul de întinse, fiind constituite din circa 50-60 de locuințe, grupate în "cuiburi" de câte 5-6, pe criterii social-economice sau familiale. Locuințele sunt, în marea lor majoritate, de tipul bordeielor, având formă rectangulară, fiind prevăzute cu sobe construite din pietre sau cu cuptoare clădite din lut. Suprafața locuințelor este în general mai mare decât a aceloră din epocile precedente. Înfățișarea acestor locuințe a putut fi bine reconstituită pe baza unor elemente de construcție, precizate prin săpăturile întreprinse, constatându-se că forma lor nu este prea mult schimbată față de acelea din epocile precedente sau ulterioare. Pe lângă locuințe adâncite în pământ, se întâlnesc și complexe de locuire de suprafață, de dimensiuni însă mai mari.

Inventarul așezărilor și necropolelor din această vreme este deosebit de bogat și variat. Au fost descoperite numeroase unelte destinate practicării agriculturii sau a diferitelor meșteșuguri casnice, obiecte de podoabă sau vestimentare, obiecte de cult creștin, ceramică, monede, diferite obiecte din import etc.

În locuințele acestei vremi, ca în obiectivele (unele depozite) de la Dragosloveni¹⁴⁷, Jariștea¹⁴⁸, Câmpineanca¹⁴⁹, Budești¹⁵⁰, Iugani¹⁵¹ sau Gârbovăț¹⁵², s-au descoperit numeroase brăzdare de plug, cuțițe și oticuri de plug, seceri, coase, săpăligi, rame de hârleț, cosoare pentru vie și grădinărit, topoare, tesle, pile, dornuri,

¹³⁸ Săpături N. Zaharia, 1957, D. Gh. Teodor, 1964; cf. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 219-220, pl. CLXXXIX/2-12, 14-16; D. Gh. Teodor, în *S.C.I.V.*, 19, 1968, 2, p. 232, 244, 246, 248, fig. 18.

¹³⁹ Vezi nota 96.

¹⁴⁰ Vezi nota 97.

¹⁴¹ Săpături I. Ioniță, 1961; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 249.

¹⁴² D. Gh. Teodor, C. Buzdugan, I. Mitrea, în *Carpica*, II, 1960, p. 309-321.

¹⁴³ D. Gh. Teodor, în *Danubius*, I, 1967, p. 121-135.

¹⁴⁴ A. Paragină, Gh. Constantinescu, în *Vrancea - Studii și comunicări*, III, 1980, p. 71-87.

¹⁴⁵ M. Comșa, Gh. Constantinescu, în *S.C.I.V.*, 20, 1969, 3, p. 425-435.

¹⁴⁶ I. Mitrea, V. Nămoșanu, în *Studii și cercetări științifice - Institutul Pedagogic Bacău*, 1973, p. 61-85; I. Mitrea, în *Vrancea - Studii și comunicări*, I, 1978, p. 53-60.

¹⁴⁷ M. Comșa, Gh. Constantinescu, *op. cit.*, în *S.C.I.V.*, 20, 1969, 3, p. 425-435.

¹⁴⁸ A. Paragină, în *Vrancea - Studii și comunicări*, I, 1978, p. 81-84.

¹⁴⁹ Cercetare Gh. Constantinescu 1962 (inedit).

¹⁵⁰ A. Paragină, Gh. Constantinescu, *op. cit.*, p. 71-87.

¹⁵¹ A. Paragină, *op. cit.*, p. 81, nota 3.

ciocane, clești, nicovale, menghini, foarfeci, cârlige, torți de găleată, verigi etc. În multe cazuri apar și arme din fier, cum sunt topoarele de luptă, sulite, halebarde, săbii, vârfuri de săgeți, precum și piese de harnașament, scări de șa, pinteni, zăbale etc. De asemenea, în așezări s-au descoperit numeroase fusaiole din lut, piatră, os și plumb, râșnițe, împungătoare și alte diferite obiecte din os, pietre pentru ascuțit, tipare de turnat, creuzete etc.¹⁵³

Obiectele de podoabă și vestimentare se înmulțesc considerabil, prezentând tipuri extrem de variate. Au fost descoperite pandantive, brățări, aplice, cercei, colane, paftale, medalioane, cataramă, butoni de argint, bilon sau bronz, precum și numeroase mărgelile din sticlă colorată. Alături de aceste obiecte apar și piese de cult creștin, cum sunt crucile pectorale (engolpioane) sau cruciulițele simple din piatră, bronz sau plumb, vase de cult, precum și obiecte cu însemne creștine pe ele¹⁵⁴.

O importanță aparte o prezintă ceramica. Produsele ceramice sunt în totalitatea lor lucrate la roată, ceramica confecționată cu mâna nemai fiind folosită. Sunt cunoscute numeroase vase de tip borcan de forme și dimensiuni diferite, bogat ornamentate pe aproape întreg corpul lor, cu linii incizate orizontale și vălurite dispuse în diverse combinații - cum sunt striuri oblice, ghirlande, șiruri de alveole, creștături și linii simple, unele executate cu roțița dințată. Fundurile vaselor au în foarte multe cazuri ștampile în relief, reprezentând figuri geometrice¹⁵⁵. Cuptorul de ars ceramică descoperit la Epureni-Vaslui¹⁵⁶, prevăzut cu grătar și cameră specială de ardere, arată că vasele se produceau și în serie folosindu-se mijloace destul de perfecționate. În general, ceramica lucrată din pastă nisipoasă cunoaște în această vreme un evident salt calitativ, în comparație cu epocile precedente, atât în ceea ce privește tehnica de lucru, cât și ornamentele folosite. De asemenea, sporește numărul formelor de vase, întâlnindu-se numeroase variante de castroane, urcioare, străchini și căni. Crește și procentajul ceramicii lucrate din pastă fină cenușie sau gălbuie, ornamentată cu incizii, dar mai ales prin lustruire. Alături de produsele ceramice locale se întâlnesc și vase lucrate din caolin, precum și resturi de amfore bizantine, prezența acestor categorii ceramice în Moldova datorându-se importurilor din Bizanț¹⁵⁷.

Ca urmare a aceluiași relații cu Bizanțul, la est de Carpați, în secolele X-XI d.Hr., este atestată și o intensă circulație monetară.

În ceea ce privește descoperirile funerare din această vreme, după cum s-a amintit, sunt cu-noscute în mod cert două necropole, la Arsura și Bârlad-Vaslui¹⁵⁸ și 15 morminte izolate. Necropolele de la Arsura și Bârlad, conținând morminte de înhumare cu orientare creștină, aparțin populației autohtone, vechi românești. Și alte

---

¹⁵² V. Spinei, *op. cit.*, Iași, 1985, fig. 11/5,7,11-15.

¹⁵³ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 108-110, fig. 25; 26/2,4,6-7; 27/1-4,6; 28/1-2,7,9; 29/1-2,8-11; 31/1-2,4-6,9,11-15; 33/1-2; 34/1-7,9-13; 37/4. Vezi și notele 142-152.

¹⁵⁴ Idem, *op. cit.*, Iași, 1991, p. 91-98.

¹⁵⁵ Idem, în *S.C.I.V.*, 19, 1968, 2, p. 246, fig. 7; idem, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 112-117, fig. 53/1,4; 54/3-4; 53; 54/1-2,4; 57/1,5; 59-61; idem, *op. cit.*, Iași, 1984, p. 119-123, 127-128, fig. 65-70.

¹⁵⁶ Idem, în *Arh.Mold.*, XI, 1987, p. 141-168.

¹⁵⁷ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1981, p. 61.

¹⁵⁸ Idem, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 107-108; idem, în *M.M.S.*, LXIV, 1988, 5, p. 52-53.

morminte izolate, cum sunt cele de la Dumeștii Vechi-Vaslui¹⁵⁹, Văleni-Neamț¹⁶⁰ sau Băneasa¹⁶¹ și Berești-Galați¹⁶², aparținând după rit și ritual populației autohtone, ar putea să facă parte din necropole mai întinse.

Alte morminte de înhumatie, cele mai multe, după caracteristicile lor, aparțin însă populației no-made.

Urna de incineratie de la Galați - Valea lui Tuluc¹⁶³, pare să fi făcut parte, de asemenea, dintr-o necropolă (eventual birituală), indicând apartenența ei mai curând la un grup de slavi, care mai practicau încă incineratia în această vreme, în pofida faptului că înhumatia (de caracter creștin) se generalizase pe întreg teritoriul Moldovei.

Este posibil ca multe alte morminte de înhumatie, descoperite izolat sau grupate câte trei-patru în preajma unor așezări din secolele X-XI, morminte cu orientare creștină și lipsite complet de inventar, să fie raportate tot acestei vremi. Lipsa completă a inventarului în aceste cazuri împiedică datarea descoperirilor, explicând, într-o anumită măsură, raritatea evidentă a descoperirilor funerare pentru vremea respectivă.

Pe baza datelor de care dispunem în prezent, trăsăturile care definesc în ansamblu cultura materială și viața spirituală de la est de Carpați au putut fi foarte bine cunoscute, explicându-se astfel stadiul înalt de dezvoltare social-economică la care ajunsese societatea veche românească din regiunile respective. Ca urmare a acestor date s-a putut înțelege mai bine atât dinamica așezărilor și necropolelor, cât și o serie de aspecte ale procesului de feudalizare a societății locale din Moldova care, în condiții social-economice și politice proprii întregului teritoriu carpato-dunăreano-pontic, se afla deja pe treapta unei avansate cristalizări.

*

O succintă - dar absolut necesară - privire de ansamblu asupra tuturor descoperirilor arheologice înregistrate în ultimele decenii în regiunile de la est de Carpați, în stadiul actual al informațiilor obținute, poate permite, incomparabil mai bine decât pentru restul teritoriului României, o înțelegere a evoluției societății locale pe parcursul unei jumătăți de mileniu, în răstimpul căreia, după cum se știe, a avut loc și definitivarea procesului de formare a poporului și a limbii române.

Firește, cercetările arheologice nu sunt încheiate, dar informațiile pe care le avem la îndemână sunt deosebit de numeroase, importante și, într-o însemnată măsură, convingătoare, relevând *continu-itatea* neîntreruptă a populației autohtone, evoluția stadiului ei de dezvoltare social-economică, în sfârșit, relațiile ei cu civilizația romano-bizantină și bizantină, precum și contactele cu diferitele populații migra-toare pătrunse pe aceste teritorii în decursul unei jumătăți de mileniu.

De asemenea, datele arheologice obținute prin cercetările întreprinse la est de Carpați oferă posibilități sporite de cunoaștere a continuității autohtone, îndeosebi în planul realităților etno-demografice, mai puțin sau chiar deloc luate în considerare altă dată. Cercetarea aspectelor etno-demografice deschide astfel căi incomparabil mai

---

¹⁵⁹ Idem, în *S.C.I.V.*, 21, 1970, 1, p. 114, fig. 7/2.

¹⁶⁰ Idem, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 76, nota 58; idem, *op. cit.*, Iași, 1991, p. 50.

¹⁶¹ V. Spinei, *op. cit.*, p. 110.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ I. T. Dragomir, în *Danubius*, I, 1967, p. 188, nota 39, fig. 13/3.

lesnicioase, de a aprofunda realitatea istorică din această perioadă de timp, relevând cu argumente noi, concrete și convingătoare, fenomenul creșterii și descreșterii populației dintr-un anumit teritoriu, nu numai în strânsă corelație cu factorii de ordin social-economic și cultural, ci și, într-o însemnată măsură, în legătură cu cei geografici și politici.

De la început trebuie arătat că densitatea de locuire umană înregistrată într-o zonă sau alta a Moldovei, sau de la o etapă la alta, este diferențiată, fie datorită unor cauze de ordin climatic și social-economic, fie, și nu în ultimul rând, determinată de factori politici, care au putut influența negativ sau pozitiv dezvoltarea societății locale pentru o anumită vreme, contribuind la diminuarea sau creșterea populației în anumite subunități geografice. Așa cum am amintit, nu este de neglijat, în ceea ce privește repartiția geografică a obiectivelor, nici condițiile deosebite existente în anumite zone, cum sunt cele montane și submontane, cu relieful accidentale și greu accesibile și de regulă puternic împădurite. Așa se face că descoperirile aparținând secolelor V-XI d.Hr. din Moldova sunt puțin numeroase în astfel de regiuni și că ele nu reflectă, decât parțial, situația reală pentru fiecare etapă cronologică.

În aceeași ordine de idei, trebuie să subliniem constatarea că zonele de podișuri, socotind după numărul mare de obiective descoperite, au oferit constant condiții de viață din cele mai propice, dar și câmpiile joase lipsite de păduri și văile cursurilor de apă mai mari (Prutul, Siretul) au fost destul de intens locuite pe tot parcursul celei de a doua jumătăți a mileniului I.

Urmărind dinamica așezărilor și necropolelor de la est de Carpați în perioada secolelor V-VI d.Hr. de exemplu, constatăm o creștere importantă a populației, în comparație cu perioada imediat anterioară, concomitent cu o evidentă refacere a unității aspectelor de cultură materială, pe întreg teritoriul carpato-dunărean, fenomen determinat de o serie de factori de ordin social-economic și politic, în contextul instaurării unei perioade de relativă liniște politică în care, cel puțin pentru un secol, nu se vor mai înregistra noi pătrunderi de populații migratoare. În secolele VI-VII creșterea populației continuă, într-un ritm deosebit, înregistrându-se, față de epoca precedentă, un spor de aproape 70%. În această perioadă, creșterea demografică este rezultatul probabil a unui important adaos de populație alogenă, în speță slavi, pătrunși aici cu începere de pe la jumătatea secolului al VI-lea, în număr relativ mare. Densitatea de locuire se modifică în perioada ulterioară, secolele VII-VIII d.Hr., îndeosebi de pe la mijlocul veacului al VII-lea, când se constată o scădere destul de bruscă a numărului de descoperiri, în general, atingând în unele subunități geografice un minus de circa 60-70%, valoare aproape identică cu sporul demografic înregistrat în secolele VI-VII d.Hr. Evident, diminuarea bruscă a locuirii umane în acest caz nu poate fi explicată decât ca o consecință a unor importante mutații etno-demografice, petrecute într-un timp relativ scurt, care au fost determinate, mai mult ca sigur, de deplasările masive de populație slavă la sudul Dunării, îndeosebi după căderea graniței bizantine dunărene din anul 602, ceea ce a permis instalarea definitivă a slavilor în Balcani¹⁶⁴.

În etapa ulterioară, începând cu mijlocul secolului al VIII-lea și în secolul al IX-lea, creșterea numărului de așezări și necropole înregistrează la est de Carpați, ca de altfel și în restul țării, valori din nou deosebit de mari, în unele zone depășind chiar procentul de 100% față de perioada secolelor VII-VIII d.Hr. Ca și în secolele V-VI, refacerea potențialului demografic este determinat de factori social-economici, climatici și politici, fenomenul respectiv fiind consecința directă a instaurării în spațiul carpato-dunăreano-pontic a unei noi perioade de relativă

---

¹⁶⁴ I. Nestor, în *R.E.S.E.E.*, I, 1963, 1-2, p. 41-67.

liniște politică, în general, neînregistrându-se decât rar pătrunderi și stabiliri temporare de populații migratoare. Indicele de locuire se menține încă ridicat și în perioada secolelor IX-X, dar mai scăzut totuși față de epoca precedentă, cu aproximativ 30%-40%, fiind probabil determinat de cauzele de ordin biologic și climatologic (schimbarea climei), un mare rol avându-l se pare diversele epidemii care au cuprins întreaga Europă, în mai multe rânduri, îndeosebi în prima jumătate a secolului al X-lea, și care, desigur, nu a ocolit nici zonele de la nordul Dunării de Jos.

În sfârșit, în cursul secolelor X-XI d.Hr. numărul deosebit de mare al așezărilor indică în mod clar o refacere a potențialului uman, sporul demografic înregistrând față de secolele IX-X o creștere de aproape 200%, ceea ce reprezintă o adevărată explozie demografică, fenomen cunoscut în această vreme și în alte regiuni ale Europei. Desigur, creșterea populației în secolele X-XI d.Hr. este în general rezultatul unor numeroși factori, dar, pentru teritoriile de la est de Carpați el se datorează, într-o anumită măsură, și unui nou adaos de populații migratoare cum sunt uzii sau pecenegi, pătrunse și stabilite temporar aici, tocmai în vremea respectivă.

Repartiția descoperirilor pe zone geografice distincte arată că zonele de podișuri ale Moldovei sunt locuite preferențial în toată această a doua jumătate a mileniului I d.Hr., atingând constant circa 50-60% din numărul total al vestigiilor cunoscute, ca de altfel și zonele de câmpie, unde locuirea reprezintă un procentaj de 30-40%. În zonele montane și submontane înalte, procentajul locuirii este de numai 10%.

Indiferent de creșterile sau descreșterile demografice înregistrate pe parcursul celei de a doua jumătăți a mileniului I d.Hr., în aceste zone geografice distincte proporția descoperirilor se menține constantă de la o etapă la alta. Cu toate acestea, chiar dacă nu luăm în considerație adaosurile de elemente alogene, locuirea umană de la est de Carpați urmează o curbă ascendentă, sporind de la secol la secol în toate subunitățile geografice. În unele zone ale Moldovei, ca de exemplu cursul inferior al râurilor Su-ceava, Moldova și Bistrița, Valea Bârladului, Crasnei, Elanului, a Râmnei, Milcovului și Putnei, interfluviul Bahlui-Jijia, Trotuș-Siret și altele, s-a constatat o densitate de locuire foarte mare în comparație cu alte zone de la est de Carpați. Această densitate se menține constant ridicată în toată perioada secolelor V-XI d.Hr. În aceste cazuri avem de-a face, mai mult ca sigur, cu acele "romanii populare", genial intuite de N.Iorga¹⁶⁵, nuclee statornice și puternice de romanism, care cu vremea vor evolua și se vor transforma în formațiuni teritoriale distincte, de tipul cnezatelor sau voievodatelor, ce vor dăinui ca structuri până târziu în evul mediu.

Ca urmare a cercetărilor arheologice întreprinse în regiunile de la est de Carpați, este de asemenea important de relevat și constatarea că, în foarte multe cazuri, pe același loc, s-au identificat vestigii datând din diferite secole, unele obiective având practic resturi din întreaga perioadă a celei de a doua jumătăți a primului mileniu al d.Hr., ceea ce pledează neîndoiește pentru o *continuitate neîntreruptă în aceleași vetre de sat*. Faptul că în unele așezări cercetate prin săpături sistematice au fost atestate constant niveluri culturale succesive și destul de apropiate în timp, impune concluzia că avem de-a face, în tot cursul celei de a doua jumătăți a mileniului I d.Hr., cu o *pendulare* a comunităților sătești în cadrul unor microregiuni, bine delimitate geografic. Această pendulare a satelor a fost determinată, în primul rând, de caracterul practicării unei agriculturi extensive, nevoia de a obține

---

¹⁶⁵ N. Iorga, în *Revue belge de philologie et d'histoire*, VI, 1924, p. 35-50 și în limba română în N.Iorga, *Studii asupra evului mediu românesc*, București, 1984, p. 29-38.

pământuri noi, mai rodnice, impunând deplasări periodice, apoi reveniri pe vechile vetre de sat, deoarece loturile arabile secătuiau cu vremea și trebuiau după un anumit timp schimbate. Firește nu în toate cazurile revenirile pe vechea vatră a satului erau posibile și chiar necesare, astfel încât este explicabil faptul că pe teritoriul unei localități cercetările arheologice de suprafață înregistrează câte două-trei sau chiar patru-cinci așezări din această epocă. Ele constituie de fapt una sau cel mult două comunități sătești care, datorită condițiilor arătate, pendulează într-o anumită microzonă, bine delimitată teritorial, asigurându-și astfel de-a lungul a trei-patru generații, posibilitățile de trai, prin cultivarea periodică și extensivă a unor noi pământuri arabile. Din acest motiv nu trebuie să se considere că numărul de așezări înregistrate prin cercetările de suprafață ar fi egal cu cel existent în epoca respectivă.

Prin urmare, se poate vorbi, pentru întreaga perioadă a secolelor V-XI d.Hr. de o *continuitate relativ mobilă*, dar limitată teritorial, determinată în primul rând de cauze social-economice și climatice, proprii atât stadiului de dezvoltare al forțelor de producție, cât și caracteristicilor fizico-geografice ale zonelor respective.

După cum au arătat cercetările sistematice întreprinse, în cadrul așezărilor din diferite etape, locuințele sunt grupate câte patru-cinci, formând mici "cuiburi", organizate pe criterii familiale, în "cete de neam", iar aceste cuiburi sunt la rândul lor situate în două-trei șiruri paralele, formând adevărate ulițe ale satului. Unele din aceste sate aveau în mijlocul lor chiar o piață, special amenajată, în jurul căreia erau situate șirurile de locuințe. Gruparea locuințelor în cadrul așezărilor arată limpede că loturile agricole individuale sau familiale erau plasate în afara vetrei satului propriu-zis, deoarece suprafața de teren dintre locuințe era de regulă prea mică pentru a putea fi folosită pentru agricultură. De asemenea și loturile colective trebuie să fi fost plasate la o anumită depărtare de teritoriul satului. Totodată s-a mai constatat că, în mod constant, atelierile meșteșugărești destinate prelucrării fierului, producerii ceramicii sau diverselor unelte și obiecte de uz gospodăresc, erau situate, fără excepție, la marginea așezărilor, ca și a loturilor individuale și colective. O asemenea repartiție este fără îndoială rezultatul unei organizări social-economice precise, izvorâtă din structura internă a obștii sătești autohtone din această vreme, care, spre deosebire de aceea gentilică, aparținând populațiilor migratoare, era superior și temeinic alcătuită. O atare organizare este posibil să se reflecte și în dispoziția mormintelor din cadrul necropolelor dar, din păcate, pentru această vreme, nu avem la est de Carpați nici o necropolă săpată în întregime. De altfel raritatea frapantă a necropolelor pentru perioada secolelor V-XI d.Hr., în comparație cu numărul așezărilor, nu este numai o caracteristică pentru spațiul de la est de Carpați, ci și pentru alte întinse regiuni din restul țării. Această situație, raportată la populația autohtonă, nu poate fi explicată decât prin caracteristicile tipului și ritualului de înmormântare creștină, cu morminte săpate adânc și fără inventar, greu de descoperit, în general, și dificil de încadrat din punct de vedere cronologic.

După cum s-a arătat¹⁶⁶, în cadrul obștilor autohtone exista o proprietate funciară, individuală și ereditară, pe lângă proprietatea colectivă, aparținând întregii comunități sătești. Structura social-economică a obștii sătești autohtone a permis, în alt sens și în alte condiții social-economice decât în teritoriile vecine, o serie de transformări interne, care cu vremea au dus la stratificări importante, prin apariția unor pături sociale distincte. Acestea au determinat, către sfârșitul primului mileniu al d.Hr. constituirea unor puternice uniuni de obști, care au avut un important rol în continuarea procesului de feudalizare a societății de la est de Carpați. Asemenea uniuni de obști,

---

¹⁶⁶ Eug. Zaharia, *Populația românească în Transilvania în secolele VII-VIII d.Hr.*, București, 1977, p. 106-121; idem, în *Acta M.M.*, II, 1980, p. 133-154.

temeinic organizate, au putut fi capabile să construiască chiar o serie de așezări fortificate, cum sunt cele deja amintite, din jumătatea de nord a Moldovei, acțiune determinată de gravele pericole externe care se iviseră către sfârșitul secolului al IX-lea și începutul celui următor prin deplasările către vest a unor valuri de migratori (unguri, uzi, pecenegi). Asemenea cetății fortificate cu puternice valuri, palisade și șanțuri reprezentau nu numai centre de rezistență împotriva năvălitorilor, ci și sediul unor conducători locali, cnezi sau chiar voievozi¹⁶⁷.

În sfârșit, este necesar să subliniem și informațiile deosebit de importante obținute de cercetările arheologice întreprinse în legătură cu circulația monetară la est de Carpați, în veacurile V-XI d.Hr.

Ca urmare a cercetărilor arheologice întreprinse în regiunile de la est de Carpați sunt cunoscute până în prezent pentru perioada secolelor V-XI un număr de 87 descoperiri monetare izolate, precum și 8 tezaure de monede bizantine.

O primă constatare este aceea că prezența aproape neîntreruptă a monedei bizantine de bronz ilustrează intensitatea, durata și multitudinea relațiilor pe care autohtonii din aceste părți ale României le-au avut în sudul Dunării. Acceptarea de către populația autohtonă a monedei mărunte de bronz bizantine în relațiile comerciale cu Imperiul a fost posibilă datorită nu numai prestigiului politic, economic și militar al statului bizantin, ci și etnicului romanic comun, ca și caracteristicilor fundamentale ale civilizației nord-dunărene autohtone, ea însăși de origine romană, menținută și consolidată tocmai datorită acestor legături¹⁶⁸.

Circulația monetară atestată în Moldova de la etapă la etapă, reflectă de fapt în mare măsură situația economică înregistrată în Imperiu, ilustrând direct, în felul acesta, intensitatea, durata sau regre-sul legăturilor economice dintre Bizanț și regiunile nord-dunărene, în general.

Astfel, pentru perioada secolelor VI-VII d.Hr. sunt cunoscute 49 de descoperiri izolate de monede, în cea mai mare parte emisiuni de la Justinian I și urmașii acestuia, precum și 5 tezaure.

După mijlocul secolului al VII-lea, circulația monetară scade vizibil și se menține, ca urmare a mării crize economice cu care s-a confruntat Bizanțul, până în secolele X-XI d.Hr. Într-adevăr, din perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al VII-lea și până către finele secolului al X-lea, la est de Carpați nu sunt cunoscute decât 11 descoperiri monetare izolate și un tezaur. Situația este sensibil asemănătoare și în restul teritoriului carpato-dunărean¹⁶⁹.

Situația se schimbă vizibil din a doua jumătate a secolului al X-lea, când pe teritoriul Moldovei se intensifică din nou circulația monetară, înregistrându-se un număr de 27 de descoperiri izolate și două tezaure.

Tezaurele de monede bizantine, în marea lor majoritate conținând piese de bronz, care circulau curent, arată că în anumite epoci viața economică a acestor regiuni a fost stânjenită evident de pătrun-derile diferitelor populații migratoare. Astfel de descoperiri pot constitui jaloane cronologice deosebit de importante pentru diferite etape din evoluția societății de la est de Carpați, explicând totodată caracterul diferitelor invazii care s-au produs în a doua jumătate a mileniului I d.Hr. și au afectat direct și regiunile de la est de Carpați.

---

¹⁶⁷ D. Gh. Teodor, în *A.I.I.A.*, Iași, XX, 1983, p. 81-86.

¹⁶⁸ Idem, *op. cit.*, Iași, 1981, p. 38-39, 72-73.

¹⁶⁹ C. Preda, în *S.C.I.V.*, 23, 1972, 2, p. 375-379; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1981, p. 38, 72, 81-82, fig. 14, 26.

Astfel, pentru perioada secolelor VI-VII d.Hr. sunt cunoscute trei tezaure conținând monede bizantine care au fost puse în legătură cu diferitele invazii slave. Tezaurul de la Cudalbi-Galați¹⁷⁰, conținând monede de la Anastasius și Justin I pare să dovedească cea mai timpurie pătrundere a unui grup de migratori (slavi sau cutriguri) din prima jumătate a secolului al VI-lea. Tezaurele de la Movileni-Galați¹⁷¹ și Horgești-Bacău¹⁷², conținând monede din ultimii ani ai secolului al VI-lea și începutul celui următor sunt de pus în legătură, probabil, cu deplasarea în masă a slavilor în Balcani, după anul 602.

De asemenea, tezaurele descoperite la Galați¹⁷³ și la Obârșeni-Vaslui¹⁷⁴, care cuprind și emisiuni monetare de la Constantin al IV-lea Pogonatul, reflectă desigur pătrunderea protobulgarilor în anul 680-681, în drumul lor către Bizanț, eveniment care a avut aceleași ecouri și în alte regiuni ale țării, îndeosebi între Carpați și Dunăre¹⁷⁵.

O asemenea situație politică tulbure o ilustrează desigur și tezaurele monetare sau de obiecte de podoabă, cum sunt cele descoperite la Răducăneni¹⁷⁶ și Dolhești¹⁷⁷-Iași și Cleja-Bacău¹⁷⁸, îngroparea lor fiind determinată probabil de pătrunderile unguirilor sau pecenegilor la est de Carpați.

De asemenea, monedele izolate din bronz, unele scoase la iveală în cadrul unor complexe de locuire, constituie elemente de ordin cronologic valoroase care, alături de alte vestigii, contribuie substanțial la precizarea limitelor diferitelor epoci istorice.

Este de asemenea important să subliniem că, alături de elementele etno-demografice precizate pe calea cercetărilor arheologice, analiza conținutului civilizației autohtone din a doua jumătate a primului mileniu d.Hr. de la est de Carpați relevă, prin trăsăturile sale pregnant romanice, o evoluție continuă și ascendentă, cu transformări ce pot fi urmărite succesiv de la etapă la etapă și explicate limpede numai prin fondurile de bază anterioare, daco-romane. Tipul de așezare, locuință și anexe gospodărești, ocu-pațiile principale - agricultura, creșterea vitelor și meșteșugurile, îndeosebi prelucrarea metalelor, tipurile de unelte, obiecte vestimentare și de podoabă, ceramice, circulația monetară, ritul și ritualul creștin al înmormântărilor, multiplele importuri bizantine, influențele romanice și altele, se înscriu toate într-o evoluție locală neîntreruptă, alcătuind ansamblul unei civilizații *unitare și originale*, identică celei atestată în restul teritoriului de etnogeneză românească.

Departajate clar de vestigiile vehiculate de populațiile migratoare care au pătruns aici în cursul secolelor VI-XI d.Hr., descoperirile autohtone de la est de Carpați evidențiază concret caracterul *local și romanic* al civilizației vechi românești și *continuitatea neîntreruptă* a creatorilor ei. În felul acesta, cercetările arheologice din Moldova, prin bogatele și importante rezultate, au oferit noi posibilități de cunoaștere a realităților etno-

---

¹⁷⁰ I. Dimian, în *S.C.N.*, I, 1957, p. 194-195.

¹⁷¹ Ibidem, p. 196-197.

¹⁷² V. Căpitanu, în *Carpica*, IV, 1971, p. 255-268; C. Buzdugan, în *Carpica*, VI, 1973-1974, p. 47-53.

¹⁷³ I. Dimian, *op. cit.*, p. 196-197.

¹⁷⁴ Ibidem.

¹⁷⁵ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1981, p. 22.

¹⁷⁶ Vezi nota 116.

¹⁷⁷ C. Moșil, în *B.S.N.R.*, X, 1913, 20, p. 63; idem, în *B.S.N.R.*, 5, 1920, n. 69; C. Știrbu, în *C.N.*, I, 1978, p. 26-27.

demografice, culturale și politice, precizând în același timp natura, durata și consecințele relațiilor dintre autohtoni și diferitele grupuri de migratori, raporturile strânse dintre romani-tatea de la nordul Dunării și aceea de la sudul fluviului, ca și evoluția structurilor social-economice locale din a doua jumătate a mileniului I d.Hr., contribuind eficient nu numai la înțelegerea exactă a coordonatelor de timp și de spațiu ale definitivării etnogenezei românești, în general, ci și la aprofundarea multi-plelor transformări social-economice petrecute în sânul societății vechi românești, care au stat la baza apariției structurilor social-economice specifice evului mediu timpuriu.

---

¹⁷⁸ I. Dimian, *op. cit.*, p. 188-189.